

Overlast en onveiligheid in wijken

Samenhang met concentratie en
diversiteit van bewonersgroepen

Overlast en onveiligheid in wijken

Samenhang met concentratie en diversiteit van bewonersgroepen

november 2024

Opdrachtgever

Corpovenista

Contactpersonen opdrachtgever:

Floris Blom, Janneke van Bommel

Auteurs:

Kees Leidelmeijer (In.Fact.Research)

met een duiding voor de beleidspraktijk van corporaties door:

Jeroen Frissen (Circusvis)

Inhoud

Duiding onderzoek overlast en onveiligheid in wijken	i
Achtergrond bij dit onderzoek	i
Uitkomsten in een notendop	ii
Sturen op overlast en onveiligheid.....	iii
Tenslotte	vi
1 Inleiding	1
1.1 Achtergrond van de vraag	1
1.2 Methode.....	2
2 Laagste inkomens en overlast/onveiligheid	4
2.1 Studentenflats	5
2.2 Controle voor voorzieningen	6
3 Context: diversiteit van inkomens	9
3.1 Methode.....	9
3.2 Resultaten.....	11
3.2.1 Profielen	11
3.2.2 Restgroep	12
3.3 Conclusies	14
4 Context: sociale klassen.....	15
4.1 Methode.....	15
4.2 Samenhang per profiel van sociale klassen	17
4.2.1 Bovenlaag	17
4.2.2 Jong, kansrijk	18
4.2.3 Werkende middengroep	19
4.2.4 Laag opgeleid, gepensioneerd.....	19
4.2.5 Onzekeren	21
4.2.6 Concentratie laagste inkomens.....	22
4.3 Variatie in het aandeel van een sociale klasse	24
4.3.1 Werkende bovenlaag	25
4.3.2 Rentenierende bovenlaag	25
4.3.3 Werkende middengroep	26
4.3.4 Laag opgeleid, gepensioneerd.....	27
4.4 Conclusies	27
5 Context: culturele diversiteit	29
5.1 Samenhang bij meer/minder diversiteit.....	30
5.2 Culturele diversiteit en stedelijkheid	32
5.3 Conclusies	35
6 Nadere overwegingen.....	37
6.1 Samenhang, geen causaliteit.....	37
6.2 Aandachtspunten voor meer inzicht.....	38
7 Conclusies	40

Duiding onderzoek overlast en onveiligheid in wijken

Achtergrond bij dit onderzoek

Het moet beter in corporatiebuurten

Er is een stevige relatie tussen de overlast en onveiligheid en het aandeel laagste inkomens in een gebied. Dat bleek al uit eerder onderzoek en wordt nu weer bevestigd door het door Corpovenista uitgebrachte onderzoek 'Overlast en onveiligheid in wijken; samenhang met concentratie en diversiteit van bewonersgroepen'. In deze onderzoeken wordt gekomen tot de vervelende conclusie dat het in veel corporatiebuurten niet goed gaat en dat hier juist de mensen wonen die ook op individueel niveau vaak al veel problemen kennen.

Dit onderzoek levert nieuwe inzichten. Zo kwam uit eerder onderzoek dat een toenemende concentratie van laagste inkomens, waaronder relatief veel kwetsbare bewoners, gemiddeld genomen samengaat met veel overlast en onveiligheid. Die samenhang bleek het sterkst voor concentraties van mensen met een licht verstandelijke beperking en/of psychiatrische problemen. Dit nieuwe onderzoek toont aan dat in gebieden met een hoge concentratie van mensen uit de laagste inkomenscategorie het weinig verschil maakt met welke andere inkomensgroepen zij samenwonen. Echter, culturele diversiteit is wel van invloed. Een groter aandeel mensen uit de laagste inkomensgroep leidt in cultureel homogene gebieden nauwelijks tot meer overlast en onveiligheid, terwijl dit in de hyperdiverse gebieden juist wel het geval is. In gebieden waar mensen in een buurt veelal arm zijn en verder vooral verschillend, gaat dat samen met veel problemen. Andersom lijkt het beter te gaan met gebieden waar veel arme bewoners wonen en de culturele verschillen kleiner zijn. Voldoende aanleiding om na te gaan hoe dat precies zit en wat de betekenis kan zijn voor het werk van woningcorporaties.

Meer dan volkshuisvesting alleen

De achtergrond bij dit onderzoek is dat woningcorporaties effectief willen bijdragen aan goede volkshuisvesting. Dat doen ze vanuit de overtuiging dat goed en betaalbaar wonen bijdraagt aan het welbevinden en de ontplooiingskansen van bewoners. Daarbij is het bieden van goede woningen weliswaar belangrijk, maar niet genoeg. Met wie je woont, het plezier met of juist de overlast van elkaar, het je vertrouwd voelen in een buurt of juist onveilig, heeft eveneens invloed. Volkshuisvesting is een zaak van stenen en mensen.

Welbevinden en ontplooiingskansen betreffen ook zaken buiten de volkshuisvesting. Zo is bijvoorbeeld het bieden van voldoende specialistische zorg voor mensen die dat nodig hebben en zeker het voorkomen van armoede, waarschijnlijk betekenisvoller voor het welbevinden en de ontplooiingskansen dan alles waar woningcorporaties direct invloed op hebben. Helaas is die zorg er niet altijd voldoende en is er wel armoede in Nederland, zeker onder sociale huurders. Op beide hebben woningcorporaties maar beperkt invloed. Dat stemt tot bescheidenheid over de impact van woningcorporaties en ook over de buurt als het niveau om daarin iets te verbeteren. Het ontslaat woningcorporaties er niet van om binnen hun cirkel van invloed te doen wat kan. Daar draagt dit onderzoek aan bij.

Problemen analyseren, stigmatiseren voorkomen

Het onderzoek 'Overlast en onveiligheid in wijken; samenhang met concentratie en diversiteit van bewonersgroepen' is erop gericht meer zicht te krijgen op hoe woningcorporaties binnen die context het welbevinden en de ontplooiingskansen direct kunnen beïnvloeden. Daarbij geldt de paradox dat het benoemen van de situatie die ze willen voorkomen, die situatie soms nog problematischer maakt. Zo kan het benoemen dat het slecht gaat met een corporatiebuurt stigmatiserend werken en daarmee negatieve gevolgen hebben. Tegelijkertijd is een duidelijke probleemanalyse voorwaardelijk voor een effectieve aanpak. Het is zaak dat deze paradox bij het werken aan betere buurten altijd in ogenschouw wordt genomen.

Een vervolg, maar ook weer een begin

Dit onderzoek vraagt om nauwkeurigheid en nuance in de communicatie en beleidsvorming. Juist door steeds verder verdiepend onderzoek te doen, kunnen we die ook betrachten. Zo maakte het onderzoek 'Veerkracht in corporatiebuurten' zeven jaar geleden duidelijk dat een toenemende concentratie van de laagste inkomens – waaronder veel bewoners in

een kwetsbare positie - gemiddeld genomen samengaat met meer overlast en minder veiligheid. Maar niet altijd. In de ene buurt gebeurt bij een toenemende concentratie van laagste inkomens niets noemenswaardigs met de overlast en onveiligheid. De andere buurt gaat bij een vergelijkbare ontwikkeling geheel door haar hoeven. Die eerste buurt heeft blijkbaar de veerkracht om te gaan met de veranderingen en die tweede niet.

Verdiepend kwalitatief onderzoek gaf inzicht in welke interventies mogelijk invloed hebben. Dat leverde aanknopingspunten op voor partijen die de veerkracht van wijken willen vergroten. Ymere liet daarna in haar werkgebied onderzoek doen naar hoe de context van invloed is. Het verder verdiepen maakte de probleemanalyse steeds nauwkeuriger.

Ook het onderzoek dat nu voorligt, maakt dat we weer preciezer kunnen gaan zijn. Niet alleen omdat blijkt dat de mate waarin een concentratie van laagste inkomens samengaat met meer overlast en onveiligheid, inderdaad afhankelijk is van de situatie in de buurt (daarover later meer). Maar ook omdat het duidelijk maakt dat het grootste verschil in overlast en onveiligheid tussen woongebieden wordt verklaard door een deel van de laagste inkomensgroep. Voorafgaand aan het onderzoek leek de keuze voor de groep laagste inkomens, omdat woningcorporaties daarop kunnen sturen, een logische. Achteraf weten we dat het preciezer kan. Hopelijk vormen de uitkomsten van dit onderzoek dan ook weer het begin van een verdere verdieping.

Zoekrichtingen voor effectief volkshuisvestelijk instrumentarium

Dit onderzoek verkent hoe de overlast en onveiligheid in een gebied samenhangen met de mate van concentratie van de laagste inkomensgroep en of dit verschilt naar situatie. De vraag was of de relatie tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid algemeen geldig is of afhankelijk van welke inkomensgroepen er – naast de laagste inkomens – nog meer wonen. Ook is onderzocht of de mate van sociaaleconomische en culturele diversiteit van invloed is op die relatie. De analyses hebben betrekking op heel Nederland.

Daarmee gaat het wel over de rol die de bewonerssamenstelling van een buurt speelt – de concentratie of diversiteit – maar is het nadrukkelijk niet het doel om een specifieke groep bewoners of een bepaald segment woningen aan te wijzen als de oorzaak van de problemen. Dat soort conclusies kan op basis van dit onderzoek niet worden getrokken omdat niet wordt ingegaan op oorzaak en gevolg. Er wordt slechts gekeken naar de samenhang tussen enerzijds de kenmerken van een bevolking in een gebied en anderzijds het voorkomen van overlast en onveiligheid. De analyses geven geen ideale mix van bewoners en ook geen panacee tegen problemen in de wijk. Dit onderzoek geeft wel zoekrichtingen voor een volkshuisvestelijk instrumentarium, dat alleen situationeel – op basis van een lokale probleemanalyse – een effectieve vorm en inhoud kan krijgen.

Uitkomsten in een notendop

Hoe meer laagste inkomens, hoe meer overlast en onveiligheid

Het onderzoek 'Overlast en onveiligheid in wijken; samenhang met concentratie en diversiteit van bewonersgroepen' laat zien dat er een stevige relatie is tussen het aandeel laagste inkomens (onderste twee inkomensdecielen) in een gebied en de overlast en onveiligheid. Nogmaals, het gaat niet om oorzaak en gevolg, maar de samenhang is robuust. Hoe meer overlast en onveiligheid in een gebied, hoe meer laagste inkomens er gemiddeld genomen in een gebied wonen, en andersom.

Bij een hoge concentratie laagste inkomens maakt het maar beperkt uit welke inkomensgroep er nog meer in het gebied woont. Het niveau van overlast en onveiligheid is iets positiever als er naast veel laagste inkomens, veel 'gewone' lage inkomens in het gebied wonen dan dat ernaast midden of hogere inkomens wonen. Dit zou erop kunnen wijzen dat de samenredzaamheid in een gebied groter is, als de sociaaleconomische verschillen kleiner zijn. Het kan ook zijn dat de hogere inkomens overlastgevoeliger zijn dan de lagere of misschien is er een andere verklaring. Hoe dan ook, heel veel maakt het niet uit welke inkomensgroep er – naast de laagste inkomensgroep - nog meer in de buurt woont.

De relatie tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid is eveneens maar in beperkte mate anders bij specifieke sociale klassen. Als in een gebied -naast de laagste inkomensgroep - relatief veel 'jongere kansrijken' wonen, is er relatief meer overlast en onveiligheid. Andersom is het niveau van overlast en onveiligheid opvallend

laag als er ook veel ‘onzekere werkenden’ wonen. Maar ook hier zijn de verschillen klein en lijken verschillen in stedelijkheid ook een rol te spelen in de verklaring.

Er is kortom wel een reden om een hoge concentratie laagste inkomens tegen te gaan, maar geen duidelijke aanwijzing daarbij te sturen op combinaties met specifieke andere inkomensgroepen of andere sociale klassen.

Veelal arm, maar verder vooral verschillend is een moeilijke combinatie

Waar de inkomensverschillen of sociale klassen er betrekkelijk weinig toe doen, heeft de culturele diversiteit in een gebied juist heel veel betekenis voor de relatie tussen het aandeel laagste inkomens met overlast en onveiligheid. Een groter aandeel laagste inkomens gaat in cultureel homogene gebieden nauwelijks samen met meer overlast en onveiligheid, maar in de hyperdiverse gebieden juist wel. De mate van culturele diversiteit hangt sterk samen met het aandeel laagste inkomens dat een gebied aankan – of omgekeerd: het aandeel laagste inkomens hangt sterk samen met hoeveel culturele diversiteit het gebied aankan.

Per saldo lijkt het voorkomen van veel overlast en onveiligheid vooral samen te hangen met de combinatie van een groot aandeel laagste inkomens en een grote culturele diversiteit. In gebieden waar alleen veel laagste inkomens wonen of waar alleen een grote culturele diversiteit is, is de overlast en onveiligheid vaak beperkt. Veelal arm, maar verder vooral verschillend is in een buurt een moeilijke combinatie.

Een gevoelige uitkomst, maar niet verrassend

Natuurlijk is het in een samenleving die steeds diverser wordt vervelend dat dit ook moeilijke situaties met zich brengt. Het behoeft anno 2024 geen betoog dat de toenemende diversiteit politiek een gevoelig thema is. Voor je het weet, worden uitkomsten verkeerd begrepen en is niet de toenemende diversiteit in een bepaalde buurt het probleem, maar krijgt een specifieke groep bewoners de schuld van de problemen. Spreken over culturele diversiteit ligt gevoelig, laat staan het sturen daarop.

Dat naast de inkomenssamenstelling ook de culturele diversiteit van belang is voor hoe het gaat met de buurt, zal voor de meeste corporatiemedewerkers nauwelijks een verrassing vormen. Zij zien in hun praktijk dat in arme ‘klassieke’ volksbuurten dikwijls minder overlast en onveiligheid is, dan in vergelijkbaar arme buurten waar bewoners minder met elkaar gemeen hebben. Bijvoorbeeld in buurten waar veel bewoners niets te kiezen hadden of waar bewoners wonen met de bedoeling de buurt weer snel te verlaten. In de praktijk van woningcorporaties en ook van andere professionals in de buurt, wordt vaak benoemd dat het helpt als bewoners elkaar en elkaars gedragsvormen herkennen, elkaar makkelijk kunnen aanspreken, afspraken kunnen maken en – al is het maar licht – betrokken zijn bij elkaar.

Ook diverse wetenschappelijke publicaties, zoals van de WRR, benoemen dat grote culturele diversiteit vaak samengaat met verminderde sociale cohesie, met gevolgen voor de ervaren onveiligheid. En vanuit de kennis over bijvoorbeeld de groep mensen met een licht verstandelijke beperking - een groep die veelal tot de laagste inkomens behoort - wordt aangegeven dat deze groep een achterstand heeft in onder meer sociale vaardigheden zoals communiceren en het oplossen van sociale problemen. Het kan dan eigenlijk geen verrassing zijn dat de combinatie van beide omstandigheden een vergrote kans op problemen rond overlast en onveiligheid met zich meebrengt.

Sturen op overlast en onveiligheid

Als het ertoe doet, dan moet je er op sturen

Het doel van dit onderzoek voor de in Corpovenista verenigde woningcorporaties was om op basis van de uitkomsten het volkshuisvestelijk instrumentarium effectiever te kunnen maken. Hoe kunnen woningcorporaties de uitkomsten van dit onderzoek gebruiken om nog meer maatschappelijke meerwaarde te gaan hebben?

Als je weet dat een concentratie van de laagste inkomensgroep gecombineerd met een hoge culturele diversiteit moeilijk samengaat, dan lijkt het logisch dat een woningcorporatie zich inspant die combinatie tegen te gaan. Het in dit onderzoek opgedane inzicht dat een concentratie van laagste inkomens alleen niet problematisch hoeft te zijn en een grote culturele diversiteit onder bewoners ook niet per se, maakt dat dit onderzoek aangrijpingspunten geeft voor een effectievere aanpak dan voorheen.

Het gaat uiteindelijk vooral om de combinatie, maar een effectieve aanpak bestaat onder meer uit instrumentarium waarmee kan worden gestuurd op de concentratie van laagste inkomensgroep. Dat zet je dan vanzelfsprekend vooral in waar sprake is van een grote culturele diversiteit. En een instrumentarium dat het mogelijk maakt te sturen op de mate van culturele diversiteit. Dat zet je dan vooral in, in gebieden met een hoge of sterk toenemende concentratie van laagste inkomens.

Sturen op de achterliggende reden van een laagste inkomen

Het sturen op basis van inkomen kent een beproefd instrumentarium, maar hierbij dienen kanttekeningen te worden gezet. Aan de voorkant van dit onderzoek is gekozen de relatie tussen de aanwezigheid van de groep laagste inkomens en overlast en onveiligheid te onderzoeken, omdat daarop relatief eenvoudig gestuurd kan worden. In werkelijkheid wordt het grootste verschil in overlast en onveiligheid tussen woongebieden verklaard door een deel van de laagste inkomensgroep, namelijk de mensen met een licht verstandelijk beperking en/of met psychiatrische problematiek (zie de veerkrachtonderzoeken). Sturen op het aandeel laagste inkomens is daarom eigenlijk te grof.

Als niet het inkomen sec de relatie verklaart, maar vooral de achterliggende reden waarom de mensen dat lage inkomen hebben, dan helpt het waarschijnlijk veel beter om die reden 'weg te nemen'. Betere zorg en ondersteuning van bewoners met een psychiatrische problematiek kan een enorm verschil maken voor die bewoners zelf, voor de burens, voor de overlast en de veiligheid in het gebied. Andersom kan een enkele bewoner die specialistische zorg nodig heeft maar niet krijgt, de leefbaarheid ernstig schaden. Ook de rol die de politie neemt in de buurt kan een enorm verschil maken.

Al eerder in deze notitie werd aangegeven dat dit buiten de cirkel van invloed ligt van woningcorporaties, maar zij kunnen de kwaliteit van de zorg en ondersteuning wel degelijk beïnvloeden. Door te werken aan goede netwerken op buurtniveau, hierover afspraken te maken met de gemeente en door ook zelf voor bewoners en professionals van andere partijen aanwezig en aanspreekbaar te zijn met herkenbare en vertrouwde medewerkers. Door geregeld te luisteren zonder plan. Ook door het bieden van woonvormen waarin bewoners met GGZ-problematiek samen kunnen wonen met reguliere bewoners die hier bewust voor kiezen, kan door corporaties worden bijgedragen. Dergelijke geclusterde woonvormen bieden zorgorganisaties de kans betere zorg te leveren dan in de situatie dat enkele bewoners met GGZ-problematiek in een complex zit.

Daar waar iedereen zich naar vermogen inzet en het toch niet goed gaat met een persoon of in een buurt, moet dat worden benoemd, aangepakt en soms gescaleerd. Dan is er een nauwere samenwerking nodig tussen de betrokken partijen, maar dikwijls ook meer capaciteit voor de professionals om te doen wat nodig is. Dat moet geagendeerd worden in het belang van de bewoners, de buurt en de samenleving als geheel.

Sturen op concentratie laagste inkomens, via het woningprogramma

Met het woningprogramma kan worden gestuurd op de concentratie van laagste inkomens. Dat ligt in ieder geval voor de hand bij de ontwikkeling van nieuwbouwlocaties. Veel sociale nieuwbouw in corporatiebuurten is een reëel risico. Zeker omdat veel gemeenten hier willen verdichten, veel naoorlogse wijken ruim zijn van opzet en commerciële partijen in die buurten vaak terughoudend zijn. Als hiervoor wordt gekozen, om de beschikbaarheid van sociale huur te doen verbeteren, kan daar de concentratie van laagste inkomens verder toenemen. Hier liggen mogelijk wel kansen voor ander woninggebruik (zie volgende paragraaf). Bijvoorbeeld door binnen het sociale huursegment te zorgen voor een gemengd aanbod boven en onder de aftoppingsgrens. Bij verdichting hoort overigens wel een kanttekening. Meer mensen op de vierkante kilometer vraagt meer van de kunst van het samenleven. De sociale effecten van verdichting en ook de effecten op de leefbaarheid, zijn zeker niet vanzelfsprekend positief.

Te weinig sociale nieuwbouw buiten corporatiebuurten is ook een reële bedreiging voor de overlast en onveiligheid in corporatiebuurten. Als op bouwlocaties minder dan gemiddeld sociale huurwoningen worden gerealiseerd, betekent dat welhaast zeker een toenemende concentratie van de laagste inkomensgroep in andere delen van de regio. Zeker omdat over het algemeen maar een deel van die nieuwbouw onder de aftoppingsgrens wordt aangeboden. En juist dat goedkope aanbod, is passend voor de laagste inkomens. Het is maatschappelijk gezien zeer relevant om na te gaan wat de bouw van ruim 930.000 woningen volgens het voorgenomen bouwprogramma gaat betekenen voor de concentratie van laagste inkomensgroepen.

Als het woningprogramma er eenmaal staat, is het nog moeilijk te veranderen. Toch kan daar reden voor zijn. Bijvoorbeeld in gebieden waar heel veel laagste inkomens wonen en de woningen woon- en bouwtechnisch weinig kwaliteit hebben. In die situaties kan bijvoorbeeld sloop-nieuwbouw of hoogwaardige renovatie een oplossing bieden, waarbij het nieuwe woningprogramma meer gedifferentieerd is. Of beter gezegd, wat de concentratie van laagste inkomens doet afnemen. Daarbij lijkt het verstandig het inkomensverschil tussen wie er al woont en wie er komt te wonen te beperken.

Sturen op concentratie laagste inkomens, via het woninggebruik

Door dezelfde woningen anders te gebruiken, kan een concentratie van laagste inkomens worden tegengegaan. Dat kan bijvoorbeeld door voor woningen een andere huurprijs te rekenen, ze bij leegkomst anders te verdelen, te herpositioneren of te verkopen. De belangrijkste beperking is het tekort aan sociale huurwoningen. Het terugdringen van de concentratie laagste inkomens in een gebied kan alleen als elders voldoende goedkope woningen beschikbaar zijn. Als die woningen er niet zijn, betekent verlagen van de concentratie ook het verlagen van de slagingskans voor de laagste inkomens, waaronder veel bijzondere doelgroepen. Als dat alternatieve aanbod er wel is (of komt), dan liggen er kansen. Kansen die vooralsnog maar heel beperkt worden benut. Een marktconform huurbeleid en een woonruimteverdeling waarbij ook de buurt (en burens) in acht wordt genomen is zeldzaam.

Sturen op culturele diversiteit

Het direct sturen op culturele diversiteit ligt moeilijk. Het risico van uitsluiting en discriminatie is aanwezig en weegt maatschappelijk zeer zwaar. Toch is het mogelijk invloed te hebben op de culturele diversiteit. Zo kan een gebied worden geprezen om kwaliteiten die juist bij een specifieke groep in de smaak vallen. Nudging en het begeleiden van woningzoekenden bij het vinden van een woning - goede voorlichting over een buurt bijvoorbeeld - kan de combinatie van veel laagste inkomens met een hyperdiverse bevolking voorkomen. Ook vormen van woonruimteverdeling waarbij ook zittende bewoners een rol hebben kunnen in bepaalde situaties kansen bieden. Denk hierbij aan eigentijdse vormen van coöptatie/hospiteren.

Sowieso biedt woonruimteverdeling kansen. Al decennialang doen we dit op basis van een aanbodsysteem, waarin bewoners zelf mogen kiezen. Dat systeem kwam tot stand in jaren dat we dachten dat de woningmarkt zou gaan ontspannen en er zelfs grote woningoverschotten zouden ontstaan. Een tijd ook waarin we ervan uitgingen dat iedere bewoner zelf een rationele keuze zou kunnen maken en de optelsom van al die keuzes ook maatschappelijk wel een goede zou zijn. Inmiddels weten we dat niet iedere bewoner daartoe in staat is en kennen we een zeer gespannen woningmarkt. Voor veel mensen weegt het bemachtigen van een betaalbare woning zwaarder dan of het wel de meest passende woning is en of ze wel in deze buurt willen wonen. Dat maakt het belang van deze thematiek nog groter. Want de combinatie van veel arme bewoners die samenwonen in een buurt waar iedereen verder vooral verschillend is, is vermoedelijk met name een probleem als dit een gedwongen (negatieve) keuze is. Des te meer reden om eens na te gaan of het woonruimteverdelingssysteem niet beter kan.

Zijn er vormen van woonruimteverdeling mogelijk waarin er nog wel wat te kiezen blijft voor bewoners, maar er ook – en liefst met de menselijke maat - kan worden gestuurd op de beste match tussen de kwaliteiten van de woning, de veerkracht van de buurt en de wensen van de bewoner? Als onderdeel daarvan kan het voor bewoners die al in de buurt wonen en die zich inmiddels meer kunnen veroorloven ('sociale stijgers') en/of een belangrijke rol spelen in de buurt, mogelijk worden gemaakt om binnen de buurt wooncarrière maken.

Omdat de huidige praktijk in de volkshuisvesting in buurten onbedoeld bijdraagt aan hyperdiversiteit in gebieden met een hoge concentratie laagste inkomens en dit voor bewoners aantoonbaar tot problemen leidt, is er alle reden het volkshuisvestelijke instrumentarium eens kritisch te bezien. Bovenstaande voorbeelden bieden mogelijk een aanzet om niet direct te sturen op culturele diversiteit maar er wel invloed op te hebben. Daartoe is het zaak te identificeren welke gebieden meer aandacht nodig hebben om (in potentie) problematische combinaties tegen te gaan en buurten te versterken.

Sturen kost tijd, dus vraagt de situatie nu aandacht

Sturen op het woningprogramma kost vele jaren. Als vandaag het initiatief wordt genomen voor een bouwproject, mogen we al blij zijn als deze woningen over tien jaar beschikbaar zijn. Het veranderen van het woninggebruik kan niet sneller dan met de mutatiegraad. Pas als een huurder een woning verlaat, kan deze immers anders worden gebruikt. Voor beide

geldt, nu acteren en pas over jaren het resultaat zien. Op de korte termijn zal veel afhangen van hoe we – de bewoners en de in de gebieden werkende professionele partijen zoals gemeenten, scholen, ondernemers, woningcorporaties, politie, zorg en welzijnsorganisaties – samen weten om te gaan met de bewoners en met de gebieden als geheel.

Daarbij liggen er kansen in het bevorderen van sociaal contact tussen bewoners. Als bewoners elkaar geregeld ontmoeten, al is het maar vluchtig op het schoolplein, langs het voetbalveld en/of in de portiek, dan is er een basis voor een gevoel van vertrouwdheid onder vreemden ('publieke familiariteit'). Dan ontstaat mogelijk een situatie waarin de overeenkomsten in het leven, zwaarder gaan wegen dan de verschillen in achtergrond. Bijvoorbeeld als burens 's ochtends voor het huis bij elkaar dezelfde worsteling herkennen met het naar school brengen van kinderen. Het mogelijk maken van ontmoeting kan een ontwerpeis zijn bij de herinrichting van complexen en buurten. Het stimuleren van ontmoeting – denk bijvoorbeeld aan het organiseren van een plek in de buurt waar behalve tweedehands kleren worden ingenomen en verkocht ook allerlei vormen van ondersteuning wordt aangeboden – kan eveneens bijdragen aan vertrouwdheid. Zowel in het fysieke als sociale domein zijn er kansen om de leefbaarheid van hyperdiverse buurten te ondersteunen.

Tenslotte

De in Corpovenista verbonden woningcorporaties leggen hun onderzoeksbudgetten bij elkaar om samen betekenisvol onderzoek te kunnen laten doen, dat van belang is voor de volkshuisvesting. Het streven meer inzicht te krijgen in welke mate een hoge concentratie laagste inkomens invloed heeft op de overlast en onveiligheid in buurten en de mate waarin dit samenhangt met de diversiteit van de bewoners, is daarvan een goed voorbeeld.

Natuurlijk roept zo'n onderzoek weer nieuwe vragen op. Het is belangrijk dat de woningcorporaties en hun partners continu blijven leren. Zeker op zo'n complex thema en ook als we niet direct raad weten met de uitkomsten. Daarbij helpt het om kwantitatief onderzoek te combineren met kwalitatief onderzoek in de buurt. Waar ging het de laatste tien jaar goed of waar juist niet en wat was daarop van invloed? Ook experimenteren met het volkshuisvestelijk instrumentarium kan nieuwe inzichten bieden. Het is allemaal nodig, want als we doen wat we deden krijgen we wat we kregen. En dat is gewoonweg niet goed genoeg.

Daarom blijft het voor zowel de in Corpovenista verbonden woningcorporaties als voor de onderzoekers in de volkshuisvesting de vraag: doen we genoeg en het juiste om het wonen in het algemeen en in de sociale huur in het bijzonder, goed te organiseren? We hebben het idee dat we met de uitkomsten van dit onderzoek weer wat verder kunnen verbeteren.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van de vraag

In 2020 is door In.Fact.Research en Circusvis in opdracht van Ymere een onderzoek gedaan naar de concentratie van overlastgevende bewoners en het voorkomen van problemen rond overlast en onveiligheid. Daarbij is ook gekeken naar de diversiteit en concentratie van inkomensgroepen en de invloed van de context (hoe de wijk er verder uitziet). Het Ymere-onderzoek gaf een aantal interessante inzichten die onder meer tot nadenken stemmen over de relatie tussen de sociale samenstelling van wijken en het voorkomen van overlast en onveiligheid. Zo werden 'omslagpunten' gevonden voor het aandeel laagste inkomens in een wijk in relatie tot overlast en onveiligheid en bleek ook de bredere context van invloed op het voorkomen van problemen rond overlast en onveiligheid.

In het voorliggende onderzoek gaan we na hoe algemeen geldig de bevindingen uit het Ymere-onderzoek zijn. Daarvoor is de analyse verbreed van het werkgebied van Ymere naar Nederland als geheel en worden net wat andere operationalisaties gekozen.¹ We richten ons in dit onderzoek vooral op de mate van concentratie van de laagste inkomensgroep en hoe die samenhangt met overlast en onveiligheid in verschillende contexten. We richten ons daarbij in het bijzonder op inkomensgroepen omdat corporaties invloed kunnen uitoefenen op de inkomensverdeling in een wijk. De onderzoeksvragen luiden:

- Is er een omslagpunt (i.c. een aandeel laagste inkomens in een gebied) waarboven de relatie tussen het aandeel laagste inkomens en problemen rond overlast en onveiligheid sterker is dan daaronder (of omgekeerd)?
- Is de relatie tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid algemeen geldig of is deze afhankelijk van de context, in het bijzonder:
 - de combinatie met andere inkomensgroepen;
 - de diversiteit in sociale klassen (demografisch-economische variant van de nieuwe SCP-indeling);²
 - de mate van culturele diversiteit (ethno-linguïstische groepen conform voorstel WRR).³

¹ In het Ymere-onderzoek is gebruik gemaakt van een combinatie van een bewerking van de dimensie veiligheid uit de Leefbaarometer, een score onveiligheid op basis van WiMRA en overlastmeldingen van Ymere. Diezelfde combinatie kan niet in een landelijk onderzoek worden gebruikt. Daarvoor is alleen de (vernieuwde) dimensie overlast en onveiligheid van de Leefbaarometer beschikbaar.

² C. Vrooman, J. Boelhouwer, J. Iedema, A. van der Torre (2023) Eigentijdse ongelijkheid: de postindustriële klassenstructuur op basis van vier typen kapitaal. SCP: Verschil in Nederland 2023.

³ Jennissen, R., M. Bovens, G. Engbersen (2021) Clusteren op basis van cultuur: Ethno-linguïstische indelingen van herkomstlanden als alternatieven voor westers/niet-westers in integratieonderzoek. WRR: Working Paper nummer 48.

1.2 Methode

Centraal in dit onderzoek staat de samenhang tussen het aandeel laagste inkomens in een gebied en de mate waarin de bewoners er te maken hebben met overlast en onveiligheid. Dit wordt onderzocht door tussen gebieden te vergelijken. Een dergelijke vergelijking laat geen causale interpretaties toe. De causaliteitsvraag is daarmee geen onderwerp van dit onderzoek. We gaan in dit onderzoek alleen in op de samenhang tussen enerzijds de concentratie van laagste inkomens en anderzijds overlast en onveiligheid en hoe die samenhang anders verloopt in verschillende contexten.

Inkomen

Voor het inkomen gaan we uit van het 'gestandaardiseerd besteedbaar inkomen' (zie tekstbox voor de definitie). Het voordeel van dit inkomensbegrip is dat het rekening houdt met de huishoudenssamenstelling en met wat een huishouden 'overhoudt' om te besteden na aftrek van allerlei vaste lasten. Het correspondeert daardoor ook meer met een begrip als koopkracht. Onder de vaste lasten waarvoor wordt gecorrigeerd vallen geen woonlasten of -toeslagen.

Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen

Het besteedbaar inkomen bestaat uit het bruto-inkomen verminderd met:

- 1 betaalde inkomensoverdrachten zoals alimentatie van de ex-echtgeno(o)t(e),
- 2 premies inkomensverzekeringen zoals premies betaald voor sociale verzekeringen, volksverzekeringen en particuliere verzekeringen in verband met werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en ouderdom en nabestaanden,
- 3 premies ziektekostenverzekeringen,
- 4 belastingen op inkomen en vermogen.

Het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen is het besteedbaar inkomen, gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishoudens. Deze correctie vindt plaats met behulp van zogenoemde equivalentiefactoren. In de equivalentiefactor komen de schaalvoordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Met behulp van de equivalentiefactoren worden alle inkomens herleid tot het inkomen van een eenpersoonshuishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. De equivalentiefactoren worden empirisch afgeleid uit het Budgetonderzoek en zijn afhankelijk van het aantal volwassen en aantal minderjarige kinderen. De factoren die sinds 2018 worden gebruikt zijn:

		Aantal kinderen jonger dan 18 jaar				
		0	1	2	3	4
Aantal volwassenen	1	1	1,32	1,52	1,73	1,93
	2	1,4	1,69	1,91	2,09	2,28
	3	1,78	2	2,16	2,32	2,49
	4	2,02	2,19	2,37	2,53	2,68

Voor eenzelfde besteedbaar inkomen ('koopkracht') heeft een tweepersoonshuishouden dus 1,4 keer zoveel bruto-inkomen nodig als een eenpersoonshuishouden.

Er wordt gerekend met het huishoudensinkomen uit het kalenderjaar voorafgaand aan het verslagjaar.

De laagste inkomensgroep – voor de leesbaarheid verder ‘laagste inkomens’ genoemd – waar we ons in dit onderzoek in het bijzonder op richten, bestaat uit de 20% huishoudens met het laagste gestandaardiseerde besteedbare jaarinkomen. In het kalenderjaar 2021 ging het om een inkomen van maximaal € 19.785. De vergelijking met het bruto inkomen laat zich niet 1 op 1 maken, maar 80% van de huishoudens in deze groep had in datzelfde jaar een bruto inkomen van minder dan € 30.000. Het mediane bruto inkomen in deze groep bedroeg net iets meer dan € 21.000. Het overgrote deel van de groep laagste inkomens kwam daarmee in aanmerking voor de huurtoeslag. In de groep laagste inkomens kunnen ook studenten zitten.

We maken voor het aandeel laagste inkomens in een gebied gebruik van de indicator zoals die ook in de WoonZorgwijzer wordt toegepast. Daarin is het aandeel van een inkomensgroep in een gebied uitgedrukt in termen van het aantal personen van 18 jaar en ouder en niet als aandeel van de huishoudens. Dus als een huishouden met twee personen van 18 jaar of ouder tot de laagste inkomensgroep behoort, worden er in deze definitie ook twee personen tot de laagste inkomens gerekend. Als het een eenpersoonshuishouden is, wordt één persoon tot de betreffende groep gerekend. Omdat laagste inkomens vaker eenpersoonshuishoudens zijn, is het totale aandeel laagste inkomens (als percentage van de volwassen bevolking) in de totale populatie lager dan 20% (namelijk 15%). Een aandeel van meer dan 15% kan dus worden gezien als hoger dan gemiddeld en een aandeel daaronder als lager.

Overlast en onveiligheid

De mate waarin er in een gebied overlast en onveiligheid is, wordt ontleend aan de gelijkkluidende dimensie van de Leefbaarometer. De indicatoren die hierin een rol spelen, zijn het voorkomen van misdrijven (geweldsmisdrijven, vernielingen en ordeverstoringen) en oordelen van bewoners over de overlast en onveiligheid in de buurt die uit de Veiligheidsmonitor zijn afgeleid.⁴

Gebiedsafbakeningen

De analyses in dit onderzoek hebben – tenzij anders vermeld – betrekking op alle bewoonde 6ppc-gebieden in geheel Nederland. Zowel de bevolkingsgegevens als de gegevens over overlast en onveiligheid waarmee wordt gerekend, zijn ruimtelijke gemiddelden. Voor de gebruikte sociale kenmerken van de gebieden wordt bijvoorbeeld aan een centraal postcodegebied steeds het gemiddelde toegerekend van alle omliggende postcodes die binnen 300 meter loopafstand liggen. Daarmee wordt voorkomen dat de gegevens ongewenst onthullend zijn – ze hebben immers geen betrekking op het specifieke postcodegebied – maar kan wel worden gewerkt met ruimtelijke verschillen op een laag schaalniveau. Er wordt uitgegaan van peiljaar 2022.

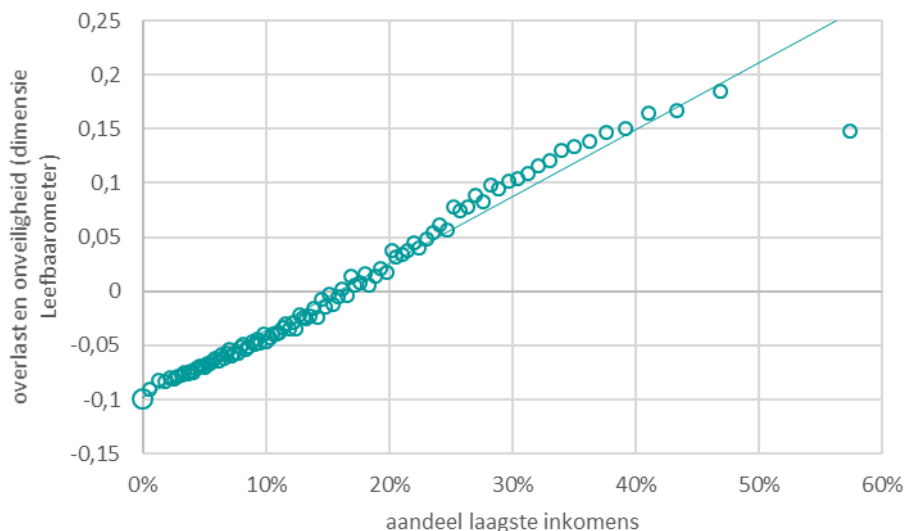
⁴ Een verdere toelichting op deze dimensie en de berekening van de samenstellende indicatoren kan worden gevonden <https://www.leefbaarometer.nl/resources/LBM3Instrumentontwikkeling.pdf>

2 Laagste inkomens en overlast/onveiligheid

In de gebieden waar veel laagste inkomens wonen, is gemiddeld genomen meer overlast en onveiligheid. De samenhang verklaart ruim 55% van de verschillen in overlast en onveiligheid tussen alle postcodes in Nederland. Om dit grafisch in beeld te brengen, verdelen we alle bewoonde postcodegebieden in Nederland in 100 qua aantal woningen in die gebieden ongeveer gelijke groepen (zogenaamde percentielgroepen⁵). Vervolgens bepalen we de gemiddelde score op de dimensie overlast en onveiligheid van de Leefbaarometer voor die 100 groepen en zetten die uit tegen het gemiddelde aandeel laagste inkomens in elke groep. De relatie is weergegeven in figuur 2-1.

In de figuur kan worden gezien dat gemiddeld genomen voor alle gebieden met meer dan circa 15% laagste inkomens (van 18 jaar en ouder) de problemen met overlast en onveiligheid groter zijn dan gemiddeld in Nederland.⁶ Bij lagere aandelen laagste inkomens, zijn overlast en onveiligheid minder dan gemiddeld in Nederland.

figuur 2-1 Aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid

⁵ Alleen voor de score van 0% laagste inkomens gaat het niet om 1%, maar om 3%. Dit 'percentiel' is in de figuur ook groter weergegeven.

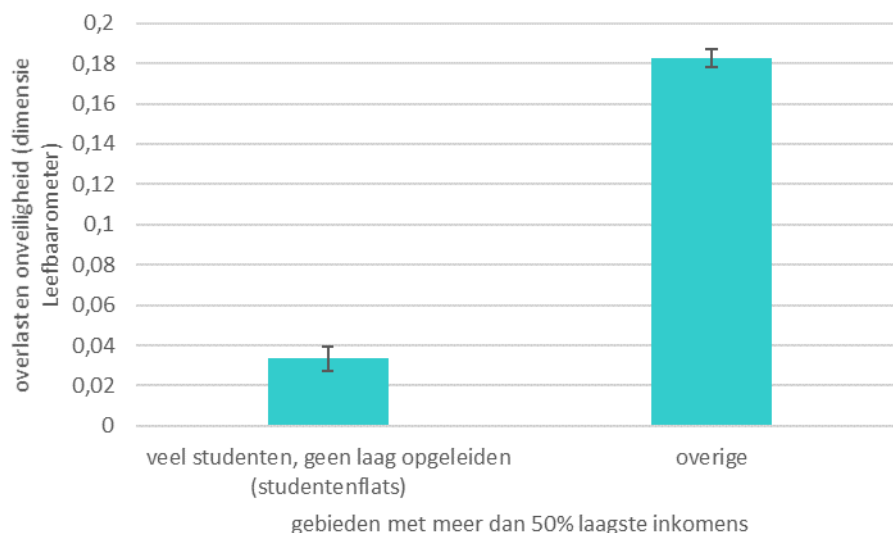
⁶ Overlast en onveiligheid (de y-as) wordt weergegeven met de eenheden die in de Leefbaarometer worden gebruikt. Om de interpretatie te vergemakkelijken zijn de scores vermenigvuldigd met -1 zodat een hogere score staat voor meer overlast en onveiligheid. De score 0 is voor het gemiddelde in Nederland (in 2018, het ijkjaar van de Leefbaarometer). Gebieden met een score hoger dan 0 hebben dus meer dan gemiddeld problemen met overlast en onveiligheid. Gebieden met een score lager dan 0 hebben minder dan gemiddeld problemen met overlast en onveiligheid.

2.1 Studentenflats

De relatie tussen het aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid is vrij eenduidig, met één uitzondering. In de 1% gebieden met het hoogste aandeel laagste inkomens is de score op overlast en onveiligheid relatief laag. De score is nog steeds aanzienlijk hoger dan het gemiddelde, maar lager dan zou worden verwacht op basis van de betrekkelijk lineaire relatie die in figuur 2-1 te zien is.

Een belangrijke reden voor deze afwijking is dat in die 1% gebieden met de meeste laagste inkomens vrij veel studentenflats te vinden zijn. Nu is het niet zo dat studenten geen overlast geven of onveiligheid ervaren, maar wanneer zij in een betrekkelijk homogene omgeving wonen (met andere studenten), is het niveau van overlast en onveiligheid in zo'n gebied een stuk lager dan wanneer studenten gemengd met andere huishoudens wonen. Dit wordt geïllustreerd in figuur 2-2.

figuur 2-2 Overlast en onveiligheid in gebieden met zeer veel laagste inkomens, onderscheiden naar 'studentenflats' en overige gebieden

Om de vergelijking in figuur 2-2 te kunnen maken, is binnen de groep met de meeste laagste inkomens (meer dan 50%) een onderscheid gemaakt tussen enerzijds gebieden met veel studenten én geen laag opgeleiden en anderzijds de overige gebieden.⁷ In figuur 2-2 is te zien dat het in de homogene studentengebieden ('studentenflats') gemiddeld genomen meevalt met de overlast en onveiligheid. Dit is vergelijkbaar met het niveau dat gemiddeld wordt gevonden bij zo'n 20% laagste inkomens in een gebied. In de niet-homogene gebieden is het niveau van overlast en onveiligheid echter 'normaal', zoals

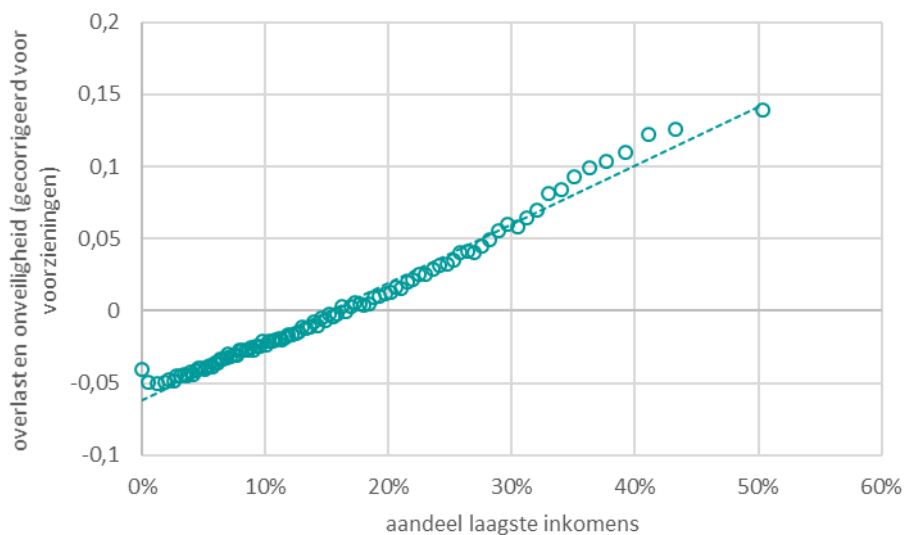
⁷ We hebben niet de beschikking over de feitelijke aanwezigheid van studentenflats per 6ppc-gebied. We benaderen de studentflats om die reden op deze manier. Nadere inspectie leert dat we zo de meeste 'campus'-achtige buurten inderdaad selecteren. Gebieden waar studenten gemengd met andere typen huishoudens (zoals statushouders) wonen, vallen op deze manier niet in de selectie. Met studentenflats worden dus gebieden aangeduid betrekkelijk homogeen zijn qua samenstelling.

verwacht in gebieden met zo'n 50% laagste inkomens. Hieruit wordt al duidelijk dat de context ertoe doet. Het maakt uit wie de lage inkomens zijn en wie er nog meer in een gebied wonen. Vanwege de bijzondere positie van de homogene studentengebieden en omdat het niet tot het hoofddoel behoort van dit onderzoek om dat in beeld te brengen, laten we de gebieden met studentenflats in de hierna volgende analyses buiten beschouwing en voegen we de twee hoogste percentielen samen (zodat er voldoende gebieden per laagste-inkomensgroep overblijven).

2.2 Controle voor voorzieningen

Overlast en onveiligheid hangen ook met andere aspecten van de omgeving samen dan alleen met (kenmerken van) bewoners. Een van die aspecten is het voorzieningenniveau⁸ in de omgeving: hoe hoger het voorzieningenniveau in een gebied, hoe meer overlast en onveiligheid er wordt ervaren door de bewoners, zo blijkt uit de Leefbaarometer. Er valt dan ook wat voor te zeggen om voor dat voorzieningenniveau te corrigeren in de score van overlast en onveiligheid. Dan nemen we bijvoorbeeld als indicator voor het niveau van overlast en onveiligheid het deel van die score dat niet wordt verklaard door het voorzieningenniveau in de omgeving.⁹ Als die indicator wordt gebruikt, ziet de relatie tussen aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid eruit zoals in figuur 2-3.

figuur 2-3 aandeel laagste inkomen en overlast en onveiligheid, gecorrigeerd voor voorzieningenniveau

In essentie is de relatie hetzelfde als in figuur 2-1. De figuur loopt wat vlakker omdat een deel van de verschillen in overlast en onveiligheid al wordt verklaard door het

⁸ Hiermee wordt het voorzieningenniveau zoals gedefinieerd in de Leefbaarometer bedoeld. Dit is een brede definitie waarin uiteenlopende voorzieningen (zorg, onderwijs, winkels, horeca, cultuur, vervoer) zijn opgenomen. Zie ook <https://www.leefbaarometer.nl/resources/LBM3Instrumentontwikkeling.pdf> voor een uitgebreide toelichting.

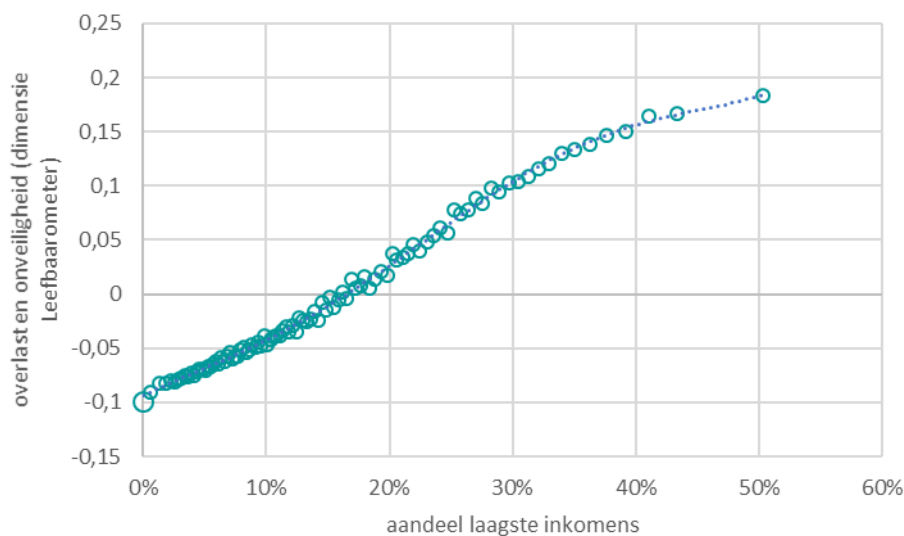
⁹ Oftewel het ongestandaardiseerde 'residu' van de regressie van overlast en onveiligheid op het voorzieningenniveau.

voorzieningenniveau en doordat dit voorzieningenniveau gemiddeld hoger is in gebieden met veel laagste inkomens. Of omgekeerd: in villawijken zijn veelal weinig voorzieningen. Verder zijn vooral aan de linker en rechterzijde van de verdeling de scores in een aantal gebieden relatief hoog. De hogere scores aan het begin van de verdeling worden veroorzaakt doordat in die gebieden (denk aan landelijk gebied en villawijken) het voorzieningenniveau gemiddeld genomen erg laag is. Gezien dat zeer lage niveau is dan de score voor overlast en onveiligheid wat aan de hoge kant. Maar ook in de gebieden met veel laagste inkomens is het voorzieningenniveau niet altijd erg hoog (denk aan delen van buitenwijken). Daar zit juist veel variatie in. Dit zorgt ervoor dat ook hier per saldo – gegeven het voorzieningenniveau – het niveau van overlast en onveiligheid wat hoger wordt ingeschat dan zonder correctie.

Het is de vraag of deze correctie een toegevoegde waarde heeft. Als het doel van de analyse is om lokaal, specifieke gebieden te onderzoeken waarbij het voorzieningenniveau een verstorende invloed heeft, is een dergelijke correctie nuttig. Denk hierbij bijvoorbeeld aan sommige delen van het centrum van Amsterdam waar erg veel overlast is, maar het aandeel laagste inkomens beperkt. Als we naar geheel Nederland kijken, lijkt een dergelijke correctie echter minder nuttig en is de vertekening als gevolg van de correctie vermoedelijk storender. We kiezen er dan ook voor om de analyses verder met de niet-gecorrigeerde dimensiescore uit te voeren.

We rekenen in de volgende hoofdstukken verder met de verdeling die in figuur 2-4 is weergegeven. Dat wil zeggen, we gaan na of de relatie tussen het aandeel laagste inkomens aan de ene kant en overlast en onveiligheid aan de andere hiervan afwijkt bij specifieke contexten. In figuur 2-4 wordt dezelfde relatie getoond als in figuur 2-1, maar met een exclusie van de studentengebieden en een samenvoeging van de twee hoogste groepen. De resulterende lijn in de grafiek laten we steeds terugkomen als referentie voor de vergelijkingen in de volgende hoofdstukken.

figuur 2-4 Aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid

Nadere bestudering van de figuur geeft aan dat de samenhang tussen het aandeel laagste inkomens aan de ene kant en overlast en onveiligheid aan de andere niet helemaal lineair is, maar eerder een afgeplatte S-vorm heeft. Tussen 5% en 10% laagste inkomens is de samenhang betrekkelijk lineair. Daarboven wordt de samenhang wat sterker, om vanaf circa ongeveer 30% laagste inkomens weer af te vlakken.

2.3 Conclusies

Er is een sterke samenhang gevonden tussen het aandeel laagste inkomens (de 20% huishoudens met het laagste gestandaardiseerde besteedbare inkomen) in een gebied en de mate waarin bewoners in dat gebied te maken hebben met overlast en onveiligheid. Er zijn geen sterk geprononceerde omslagpunten. Hoe meer laagste inkomens er in een gebied wonen, hoe meer de bewoners te maken hebben met overlast en onveiligheid (zonder dat hierbij een causaliteit wordt verondersteld). Er is een uitzondering voor gebieden waar veel studenten wonen. In die gebieden is er bij een groter aandeel laagste inkomens (dat de studenten zelf betreft) niet meer overlast en onveiligheid. Er is wel veel overlast en onveiligheid in gebieden waar studenten gecombineerd met andere inkomensgroepen wonen, vooral als dit andere groepen zijn die ook een laag inkomen hebben.

3 Context: diversiteit van inkomens

In dit hoofdstuk gaan we na of de combinatie van de laagste inkomensgroep met andere inkomensgroepen de samenhang verandert tussen het aandeel laagste inkomens in een gebied en de daar ervaren overlast en onveiligheid.

3.1 Methode

Het onderzoeken van de invloed van de combinatie van inkomensgroepen is gecompliceerd omdat het aandeel van de ene inkomensgroep van invloed is op het aandeel van de andere inkomensgroep. Hoe meer er van één groep in een gebied is, hoe minder ruimte er voor een andere groep is. In het meest extreme geval: als ergens alleen laagste inkomens wonen, kun je niet onderzoeken of een combinatie met andere inkomensgroepen bij dat aandeel de samenhang met overlast en onveiligheid verandert. Een combinatie met andere inkomensgroepen betekent dan namelijk altijd *minder* laagste inkomens. Daar zijn we in dit hoofdstuk niet in geïnteresseerd. De algemene samenhang tussen het aandeel laagste inkomens met overlast en onveiligheid is namelijk al in het voorgaande hoofdstuk beschreven.

Ook geldt dat er in de werkelijkheid (daar rekenen we immers mee) samenhangen bestaan tussen het voorkomen van de ene en de andere inkomensgroep in een gebied. Als ergens veel huishoudens in het tweede inkomenskwintiel vallen, is de kans groter dat er veel laagste inkomens (eerste inkomenskwintiel) wonen dan wanneer ergens veel huishoudens in het vierde inkomenskwintiel wonen. Hogere inkomens wonen immers vaker bij andere hogere inkomens dan bij lagere inkomens, net zoals lagere inkomens meer wonen bij andere lagere inkomens.

Door de beschreven samenhangen is het ingewikkeld om bij verschillende niveaus van bijvoorbeeld middeninkomens in een buurt na te gaan wat de relatie is tussen het aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid. Er is dan namelijk niet bekend wat er met de andere inkomensgroepen gebeurt. Bij een laag aandeel middeninkomens en een laag aandeel laagste inkomens, is het waarschijnlijk dat we het de facto hebben over een gebied met veel hoge inkomens.¹⁰ En bij een hoog aandeel middeninkomens en een hoog aandeel laagste inkomens is het aannemelijk dat we het hebben over een gebied met weinig hoge inkomens. In de variatie van het aandeel middeninkomens is op die manier impliciet een variatie van het aandeel hoge inkomens verwerkt. Een effect van de variatie van middeninkomens kan dan niet zonder meer worden geïnterpreteerd in termen van die middeninkomens, maar representeert ook een effect van de variatie van hoge inkomens.

¹⁰ Het zou ook kunnen gaan om een gebied met veel lage inkomens (kwintiel 2) maar omdat de samenhang tussen het voorkomen van laagste inkomens en lage inkomens in een gebied groter is dan die tussen middeninkomens en hoge inkomens, is het aannemelijker dat er in zo'n gebied veel hoge inkomens zijn.

Om dit probleem enigszins te beheersen, richten we ons in dit hoofdstuk op verschillende soorten combinaties van inkomensgroepen. We definiëren daarvoor profielen waarbij de nadruk steeds ligt op een andere inkomensgroep (dan de laagste inkomensgroep) die meer dan gemiddeld in het gebied aanwezig is terwijl van de andere groepen de aanwezigheid wordt gemaximeerd op het gemiddelde. Hoe dit doorwerkt in de verdeling van de verschillende inkomensgroepen in de gebieden die met deze profielen overeen komen, wordt in Tabel 3-1 getoond.

Tabel 3-1 Profielen inkomensverdeling

		kwintiel 1 (laagste inkomens)	kwintiel 2 (lage inkomens)	kwintiel 3 (lagere middeninkomens)	kwintiel 4 (hogere middeninkomens)	kwintiel 5 (hoogste inkomens)
profiel 1	minimum	0%	18%	0%	0%	0%
	maximum	70%	100%	20%	22%	21%
	gemiddeld	32%	27%	17%	14%	10%
profiel 2	minimum	0%	0%	20%	0%	0%
	maximum	56%	18%	100%	22%	21%
	gemiddeld	21%	16%	29%	19%	16%
profiel 3	minimum	0%	0%	0%	22%	0%
	maximum	67%	18%	20%	100%	21%
	gemiddeld	15%	14%	16%	38%	17%
profiel 4	minimum	0%	0%	0%	0%	21%
	maximum	67%	18%	20%	22%	100%
	gemiddeld	16%	11%	13%	17%	43%

In de tabel is per profiel de inkomensgroep met een bovengemiddelde aanwezigheid gearceerd. In de kolom onder kwintiel 1 (laagste inkomens) staat het gemiddelde aandeel van de laagste inkomensgroep weergegeven per profiel. Dan is te zien dat het gemiddelde aandeel van die groep in profiel 1 ongeveer twee keer zo hoog is als in profielen 3 en 4. Dat betekent ook dat de verdeling van laagste inkomens niet voor elk profiel gelijk kan zijn. Bij profiel 1 zijn er weinig gebieden met weinig laagste inkomens bijvoorbeeld, terwijl er in profielen 3 en 4 weinig gebieden zijn met heel veel laagste inkomens. Zolang er echter overlap is, kunnen verschillen tussen profielen voor dat overlappende deel alsnog wel worden bepaald.

De profielen zijn niet uitputtend voor alle gebieden in Nederland. Zo zijn er ook gebieden met bovengemiddeld veel hoogste inkomens en bovengemiddeld veel middeninkomens. Daar wonen dan automatisch zeer weinig lagere inkomens omdat daarvoor dan nog maar weinig 'ruimte' is. Omdat we vooral geïnteresseerd zijn in de variatie van laagste inkomens, gegeven een profiel, is dat soort profielen niet meegenomen in de analyse. Die geven dan namelijk alleen informatie over de relatie bij zeer weinig laagste inkomens.

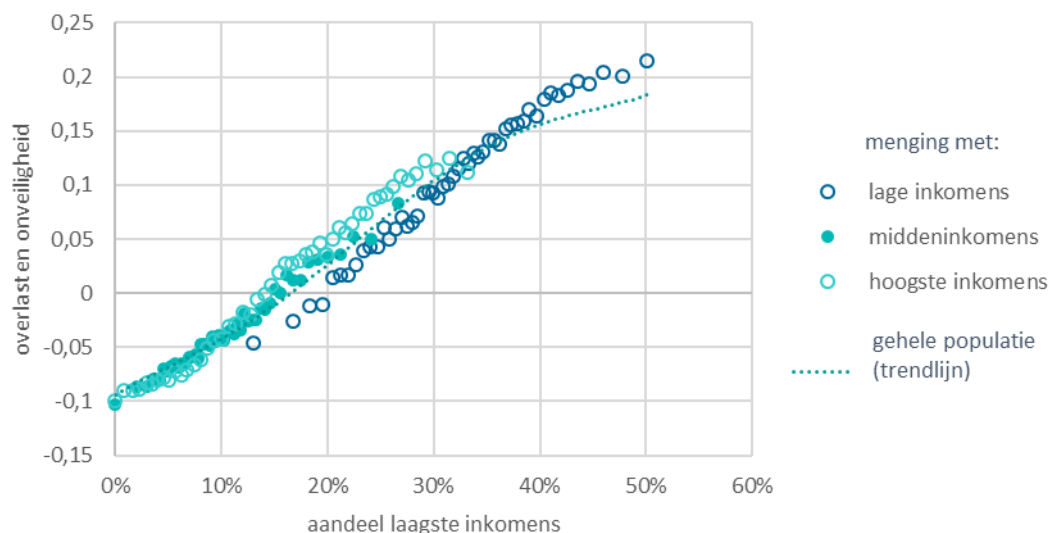
Profielen 2 en 3 blijken vrij weinig voor te komen. Dat komt door de samenhang tussen de aanwezigheid van beide midden-inkomensgroepen. Het komt blijkbaar niet veel voor dat kwintiel 3 veel aanwezig is in een gebied en kwintiel 4 niet (en omgekeerd). Om die reden voegen we deze twee profielen samen tot één profiel voor de middeninkomens.

3.2 Resultaten

3.2.1 Profielen

De samenhang tussen het aandeel laagste inkomens met het voorkomen van overlast en onveiligheid is – voor de drie inkomensprofielen die de context bepalen – weergegeven in figuur 3-1. Daarin kan allereerst worden gezien dat de drie profielen een verschillende bandbreedte hebben voor het aandeel laagste inkomens. In het profiel waarin wordt gekeken naar de combinatie met ‘gewone’ lage inkomens (kwintiel 2) ligt de bandbreedte van het aandeel laagste inkomens tussen circa 12% en 50%. Voor de gebieden waar relatief veel middeninkomens wonen, zien we een bandbreedte van 0 tot 30% laagste inkomens en voor de gebieden waar relatief veel hoogste inkomens wonen, ligt de bandbreedte van laagste inkomens tussen 0% en 35%.

figuur 3-1 Aandeel laagste inkomensgroep en overlast en onveiligheid bij drie vormen van combinaties met andere inkomensgroepen

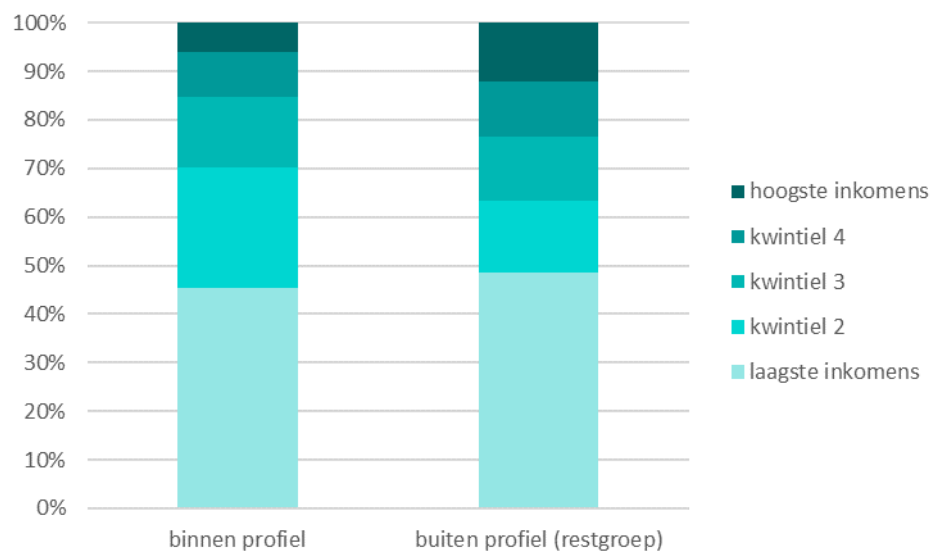
De overlap tussen de drie profielen is ruwweg te vinden tussen de 10% en 30% laagste inkomens. Binnen die bandbreedte kan worden nagegaan of eenzelfde aandeel laagste inkomens samenhangt met meer of minder overlast en onveiligheid bij een andere combinatie van inkomensgroepen. Die vergelijking laat zien dat er bij eenzelfde aandeel laagste inkomens meer overlast en onveiligheid is als er – naast die laagste inkomens – ook hoge inkomens wonen, terwijl de overlast en onveiligheid wat lager is in combinatie met ‘gewone’ lage inkomens (inkomenskwintiel 2). De verschillen zijn niet bijzonder groot en er zit ook de nodige variatie onder (het is geen wetmatigheid, maar een gemiddelde). Het is echter wel de trend en mede door het grote aantal gebieden waar we mee rekenen, zijn de verschillen ook significant.

Bij een aandeel van minder dan 10% laagste inkomens in een gebied kan alleen worden vergeleken tussen een combinatie met middeninkomens en een combinatie met hoogste inkomens. Daar zijn de verschillen tussen beide combinaties niet significant.

3.2.2 Restgroep

Wat opvalt in figuur 3-1 is dat bij meer dan 40% laagste inkomens de overlast en onveiligheid lager is in de totale populatie dan bij de combinatie met de lage inkomens (kwintiel 2). De referentielijn die het populatiegemiddelde weergeeft, ligt namelijk onder de gemiddelden van de gebieden met profiel 1 (lage inkomens). Voor de andere profielen hebben we geen gegevens bij een dergelijk niveau van laagste inkomens omdat dit erg weinig voorkomt. Er zijn – zoals eerder ook aangegeven – wel andere vormen van combinaties van inkomensgroepen die buiten de gebruikte profielen vallen. Nadere inspectie van deze ‘restgroep’ laat zien dat de gebieden waar het hier om gaat – naast de grote groep laagste inkomens – een voor wat betreft de andere inkomensgroepen gelijkmatige verdeling hebben (figuur 3-2).

figuur 3-2 Verdeling inkomensgroepen bij meer dan 40% laagste inkomens voor gebieden binnen en buiten de gebruikte profielen

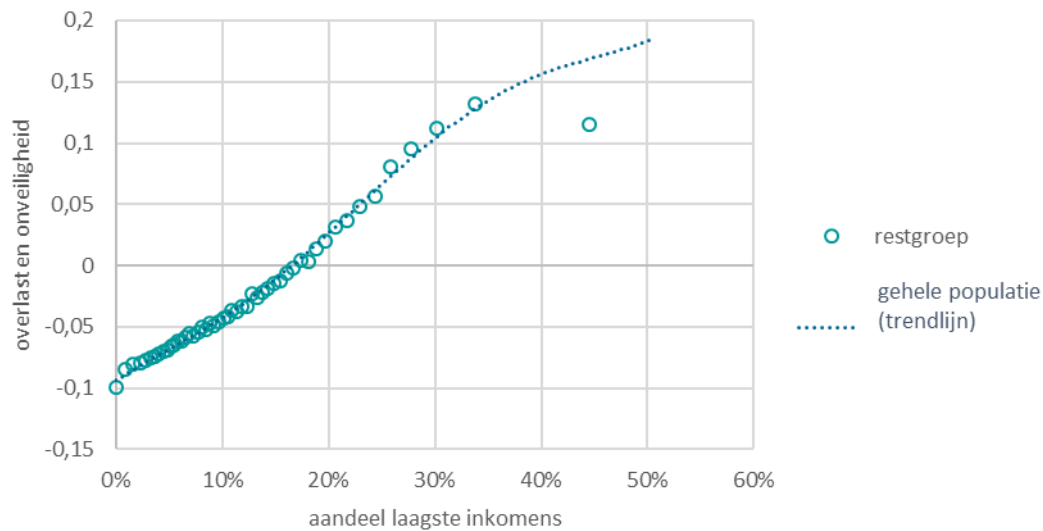

Als het aandeel laagste inkomens minder groot is, is de verhouding van de andere groepen in deze restgroep vanzelfsprekend weer anders. De essentie van de restgroep is echter dat er naast de laagste inkomensgroep niet zozeer één andere inkomensgroep veel voorkomt, maar dat het om een bredere mix gaat waarbij alle andere inkomensgroepen ook vertegenwoordigd zijn.

Dit zou kunnen suggereren dat een dergelijke bredere mix met veel diversiteit in inkomensgroepen ook in meer algemene zin samenhangt met een lager niveau van overlast en onveiligheid. Daar zijn bij nadere inspectie echter toch geen aanwijzingen voor. Het is niet zo dat bij zo'n brede mix van inkomensgroepen er bij elk aandeel laagste inkomens minder overlast en onveiligheid is dan wanneer één andere inkomensgroep veel

voorkomt. De relatie van het aandeel laagste inkomens met overlast en onveiligheid binnen de restgroep komt namelijk nagenoeg volledig overeen met de relatie in de totale populatie. Alleen bij een groot aandeel laagste inkomens is er een duidelijk lager niveau van overlast en onveiligheid als er een brede mix van andere inkomensgroepen is (figuur 3-3).

figuur 3-3 Aandeel laagste inkomensgroep en overlast en onveiligheid in de restgroep vergeleken met de populatie

Nadere inspectie van de gebieden met een combinatie van veel laagste inkomens en een verder naar inkomen diverse bevolking, wijst erop dat dit om twee soorten gebieden gaat. De eerste groep betreft gebieden waar (ook) veel studenten wonen en waar het beroep op de bijstand relatief laag is. Binnen deze subgroep van gebieden is de groep laagste inkomens een andere (namelijk studenten) dan in de populatie of binnen profiel 1 (combinatie met lage inkomens). Het gaat hier niet om de 'studentenflats' die eerder al uit de analyse zijn gehaald (zie paragraaf 2.1), maar om gebieden waar wel veel studenten wonen in een meer gemengde buurt met betrekkelijk weinig andere laagste inkomensgroepen. Studentensteden als Groningen, Wageningen, Nijmegen, Delft en Enschede zijn hierin sterk vertegenwoordigd. In deze gebieden is dus – gezien het aandeel laagste inkomens (i.c. de studenten) – relatief weinig overlast. De voorwaarde is dat er geen combinatie is van studenten met andere lage inkomensgroepen.

De tweede groep gebieden betreft gebieden in weinig stedelijke of niet-stedelijke gemeenten. Denk dan aan gemeenten als Noardeast-Fryslân, Oldambt, Baarle-Nassau, Berkeland, Waadhoeke, Aa en Hunze, Terneuzen of Steenwijkerland. Het gaat hier niet om gebieden met studenten, maar om 'gewone' laagste inkomens. Ook hier is, gezien het aandeel laagste inkomens, de overlast en onveiligheid beperkt. Het lijkt aannemelijk dat dit niet aan de combinatie van de laagste inkomens met andere inkomensgroepen moet worden toegeschreven, maar eerder aan het in algemene zin gunstiger niveau van overlast en onveiligheid in landelijk gebied.

3.3 Conclusies

In gebieden met een combinatie van laagste inkomens en 'gewone' lage inkomens (inkomenskintiel 2) is er – gegeven het aandeel laagste inkomens – relatief weinig overlast en onveiligheid. De combinatie van eenzelfde aandeel laagste inkomens met middeninkomens hangt samen met wat meer overlast en onveiligheid en de combinatie met de hoogste inkomens met nog weer wat meer overlast en onveiligheid. De vergelijking tussen de verschillende combinaties is alleen mogelijk bij tussen de 10 en 30% laagste inkomens. Bij grotere aandelen komen alleen de combinatie met 'gewone' lage inkomens veel voor én een meer brede mix (waarbij alle andere inkomensgroepen vertegenwoordigd zijn). In de gebieden met een meer brede mix is de overlast en onveiligheid relatief laag. Deze groep gebieden laat zich weer onderverdelen in twee subgroepen:

- een groep gebieden met een grote diversiteit van inkomensgroepen en veel studenten, maar weinig andere laagste inkomens;
- een groep gebieden met een grote diversiteit van inkomensgroepen in weinig of niet-stedelijke gemeenten.

Bij die laatste groep gebieden lijkt het aannemelijk dat de diversiteit zelf niet de factor is die het verschil maakt omdat dit niet in alle stedelijkheidstypen wordt gevonden. Vermoedelijk is de onderscheidende factor vooral de stedelijkheidsgraad en de specifieke kenmerken van de omgeving die dat met zich meebrengt.

De uitkomsten geven al met al geen sterke aanwijzingen voor een gunstiger niveau van overlast en onveiligheid in gebieden waar laagste inkomens wonen in combinatie met hogere inkomensgroepen. Bij eenzelfde aandeel laagste inkomens in gebieden waar ook veel midden- en hogere inkomens wonen, is er – zij het beperkt - meer overlast en onveiligheid dan in de gebieden waar ook andere lage inkomens wonen. De onderscheidende factor is vooral het aandeel laagste inkomens zelf in een gebied, oftewel de concentratie van laagste inkomens. Als het aandeel laagste inkomens gering is, is er gemiddeld genomen weinig overlast en onveiligheid en als het aandeel laagste inkomens hoog is, hebben de bewoners gemiddeld genomen te maken met veel overlast en onveiligheid.

4 Context: sociale klassen

In dit hoofdstuk wordt nagegaan of de samenhang tussen het aandeel laagste inkomens met overlast en onveiligheid verschilt, afhankelijk van de context van de sociale klasse in een gebied. Met andere woorden: Wat is de invloed van de sociaaleconomische context op de relatie tussen de concentratie van laagste inkomens in een gebied en de overlast en onveiligheid die bewoners ervaren?

4.1 Methode

Voor de sociale klassen maken we gebruik van de indeling die het SCP heeft gemaakt.¹¹ Het gaat om een brede indeling op basis van vier typen 'kapitaal': economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal. Deze verschillende vormen van kapitaal zijn volgens het SCP onderling sterk verweven. Het SCP onderscheidt de klassen die in Tabel 4-1 zijn weergegeven.

Tabel 4-1 Sociale klassen

Sociale klasse	Aandeel personen 18 jaar en ouder
1. Werkende bovenlaag	19,9%
2. Jongere kansrijken	8,6%
3. Rentenierende bovenlaag	12,2%
4. Werkende middengroep	24,9%
5. Laagopgeleid, gepensioneerd	18,1%
6. Onzekere werkenden	10%
7. Precariaat	6,3%

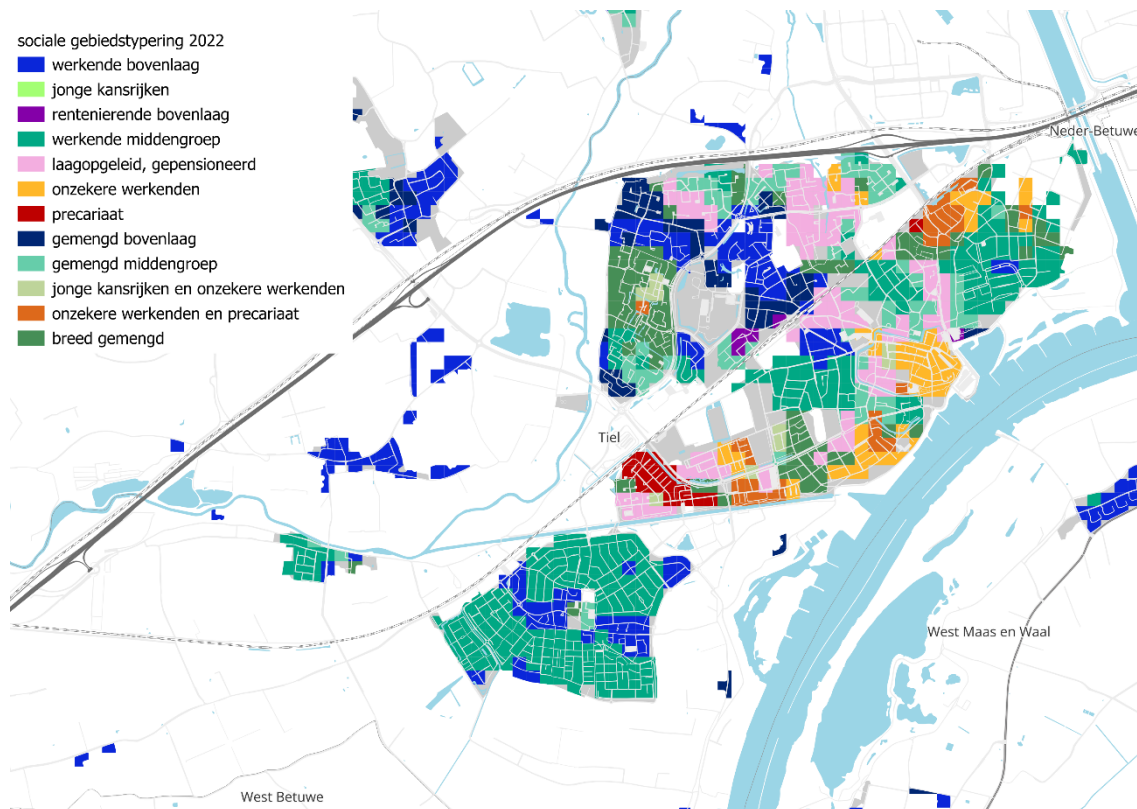
In.Fact.Research heeft op basis van landelijke bronnen een ruimtelijke indeling van deze groepen gemaakt. Anders dan bij het SCP ligt de nadruk daarbij meer op demografische kenmerken en op het sociaaleconomische kapitaal dan op de andere vormen van kapitaal.¹² Doordat de indeling is gebaseerd op een brede set aan indicatoren, ook al zijn het er beduidend minder dan in de SCP-indeling, biedt deze een genuanceerder beeld van de sociale omgeving dan enkelvoudige begrippen als het inkomen van een huishouden. Voor een indruk van hoe de groepen zich bij deze indeling ruimtelijk verdelen, wordt in kaart 4-1 het beeld geschetst in Tiel.

¹¹ Sociaal en Cultureel Planbureau (2023). Eigentijdse ongelijkheid. De postindustriële klassenstructuur op basis van vier typen kapitaal; Verschil in Nederland 2023.

¹² Er is bij deze indeling gebruik gemaakt van kenmerken als leeftijd, type huishouden, opleiding, inkomen, inkomensbron, vermogen (totaal en vrij vermogen), eigendomsverhouding van de woning waarin men woont, WOZ-waarde en overwaarde van de woning. Er is geen exacte representatie van de sociale klassen van het SCP nagestreefd, maar een erop geïnspireerde indeling met een sterke sociaaleconomische component. Doordat er een sterke samenhang is tussen de verschillende vormen van kapitaal achten we het overigens waarschijnlijk dat het verschil tussen de groepen op basis van de sociaaleconomische indeling en de groepen zoals door het SCP zijn gedefinieerd beperkt is.

Om een indruk te krijgen van de invloed van de sociale context – de sociale klassen die in het gebied wonen waar ook de laagste inkomens wonen – op de relatie tussen het aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid moet een vergelijkbare set aan keuzes worden gemaakt als bij de combinatie met andere inkomensgroepen in het vorige hoofdstuk. Ook voor de sociale klassen geldt namelijk dat hun voorkomen in een gebied onderling niet onafhankelijk is én bovendien ook samenhangt met het aandeel laagste inkomens. Waar de ene klasse groot is, is de andere juist klein en de ‘bovenlaag’ – of men nu werkend of rentenierend is - woont meer bij elkaar in de buurt dan bij het precariaat. Het deel van de bevolking dat tot het precariaat wordt gerekend, woont juist weer vaker in de buurt van onzekere werkenden en de werkende middengroep is in veel gebieden te vinden.

kaart 4-1 Ruimtelijke verdeling sociale klassen in Tiel

Net als bij de inkomensgroepen gaan we uit van profielen die het voorkomen van sociale klassen in een gebied representeren. Hierbij onderscheiden we zes profielen. Deze zijn in Tabel 4-2 weergegeven.

De donker gearceerde cellen in de tabel staan voor de klassen die in het betreffende profiel bovengemiddeld voorkomen. De licht gearceerde cellen staan voor de klassen die gemiddeld voorkomen. De niet-gearceerde klassen komen in het profiel minder dan gemiddeld voor. Het profiel ‘concentratie lage inkomens’ betreft gebieden waarin de sociale klassen met de ongunstigste inkomenspositie alle drie veel voorkomen terwijl andere

klassen sterk ondervertegenwoordigd zijn. In deze gebieden is daarmee een sterkere concentratie van laagste inkomens dan in de profielen ‘jong en kansrijk’ en ‘onzekeren’.

Tabel 4-2 Profielen van sociale klassen

	Profiel					
	bovenlaag	jong en kansrijk	werkende middengroep	gepensioneerd, laag opgeleid	onzekeren	concentratie lage inkomens
werkende bovenlaag						
rentenierende bovenlaag						
jongere kansrijken						
werkende middengroep						
laagopgeleide gepensioneerden						
onzekere werkenden						
precariaat						

Zoals gezegd, zijn de profielen niet onafhankelijk van het aandeel laagste inkomens in een gebied. De laagste inkomens maken deel uit van sommige sociale klassen (onzekere werkenden, precariaat en jongere kansrijken hebben vrij vaak een laag inkomen en de laag opgeleide gepensioneerden soms ook) en van andere juist niet (vooral in de bovenlaag zijn geen laagste inkomens).

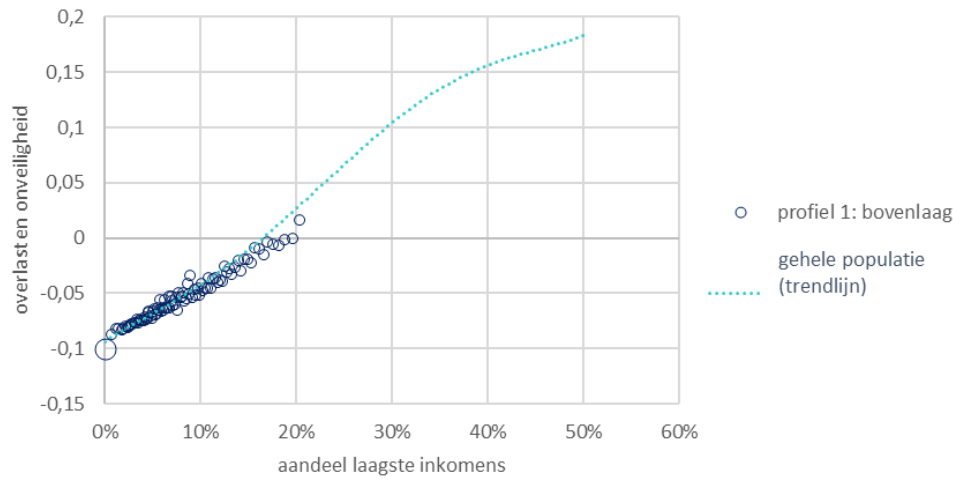
4.2 Samenhang per profiel van sociale klassen

In deze paragraaf beschrijven we steeds per context (welke groepen relatief veel voorkomen in een gebied) de samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate waarin er in het gebied overlast en onveiligheid is. Door deze relatie te vergelijken met de algemene samenhang in de populatie (alle woongebieden in Nederland) kan een indruk worden verkregen van de invloed van de context.

4.2.1 Bovenlaag

In gebieden waar de bovenlaag meer dan gemiddeld voorkomt, is de bandbreedte van het aandeel laagste inkomens beperkt. Het maximale aandeel ligt in de buurt van de 20%. Tussen de 0 en 10% laagste inkomens volgt de samenhang in deze gebieden die in de totale populatie. Daarboven lijkt er sprake van een iets minder sterke overlast dan in de totale populatie bij eenzelfde aandeel laagste inkomens. Het verschil is beperkt, maar wel vrij consistent (figuur 4-1).

figuur 4-1 Samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid binnen de context van gebieden waarin de bovenlaag veel voorkomt

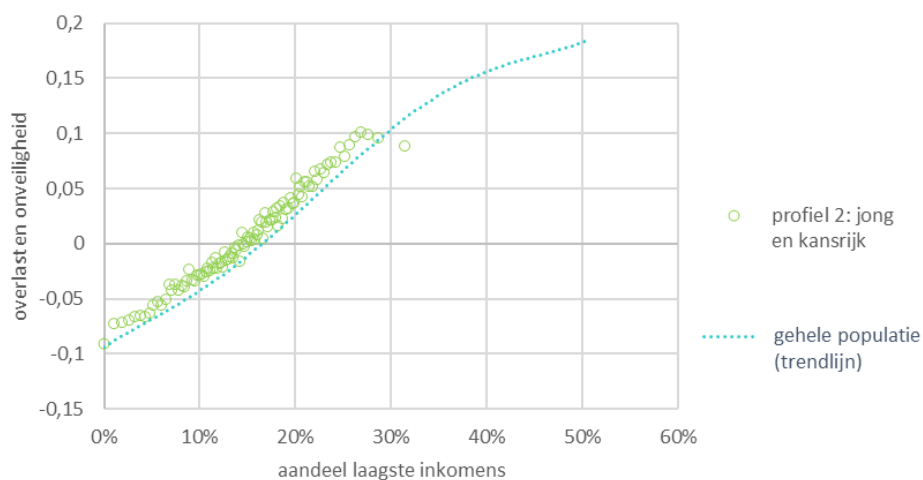

Het verschil suggereert dat een sociale context waarin de ‘bovenlaag’ domineert wat beter dan gemiddeld ‘om kan gaan’ met een groter aandeel laagste inkomens. Omdat in deze context een echt groot aandeel laagste inkomens niet voorkomt in Nederland, kan hieruit niet worden afgeleid of dit ook geldt bij grotere aandelen laagste inkomens. De resultaten uit het voorgaande hoofdstuk – binnen de context van de hoogste inkomensgroep – suggereren dat dit niet het geval is.

4.2.2 Jong, kansrijk

Binnen de context van gebieden waar veel jonge, kansrijke huishoudens wonen, ligt het niveau van overlast en onveiligheid gemiddeld genomen hoger dan in de totale populatie bij eenzelfde aandeel laagste inkomens (figuur 4-2).

figuur 4-2 Samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid binnen de context van gebieden waarin veel jonge, kansrijken wonen

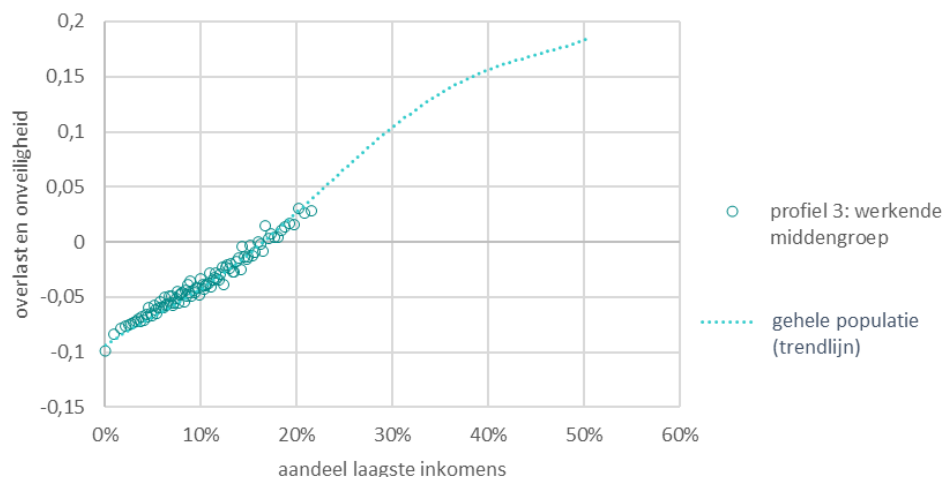

De relatie (de vorm van de curve) tussen het aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid is niet wezenlijk anders. De belangrijkste uitzondering is binnen deze context te vinden bij meer dan 30% laagste inkomens. Hier is de overlast en onveiligheid relatief laag. Dit zijn de gebieden waar ook in het vorige hoofdstuk op is ingegaan met een groot aandeel studenten en een klein aandeel andere laagste inkomens.

4.2.3 Werkende middengroep

In gebieden waar veel huishoudens wonen die tot de werkende middengroep behoren, volgt de samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid vrijwel exact de samenhang in de populatie (figuur 4-3). Er zijn daarmee geen aanwijzingen voor een bijzondere invloed van deze groep. Tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat de bandbreedte van laagste inkomens binnen deze context beperkt is. Slechts in een enkel gebied waar de werkende middengroep groot is, is het aandeel laagste inkomens groter dan 20%. Daarmee is er nog geen zicht op de eventuele invloed van een kleiner aandeel van de werkende middengroep in gebieden met veel laagste inkomens. Daar komen we in de volgende paragraaf op terug.

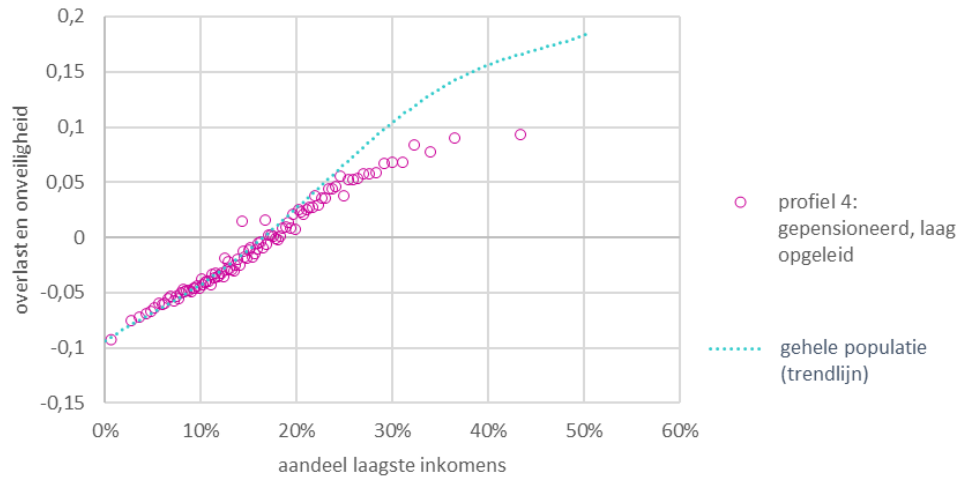
figuur 4-3 Samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid binnen de context van gebieden met een groot aandeel van de werkende middengroep

4.2.4 Laag opgeleid, gepensioneerd

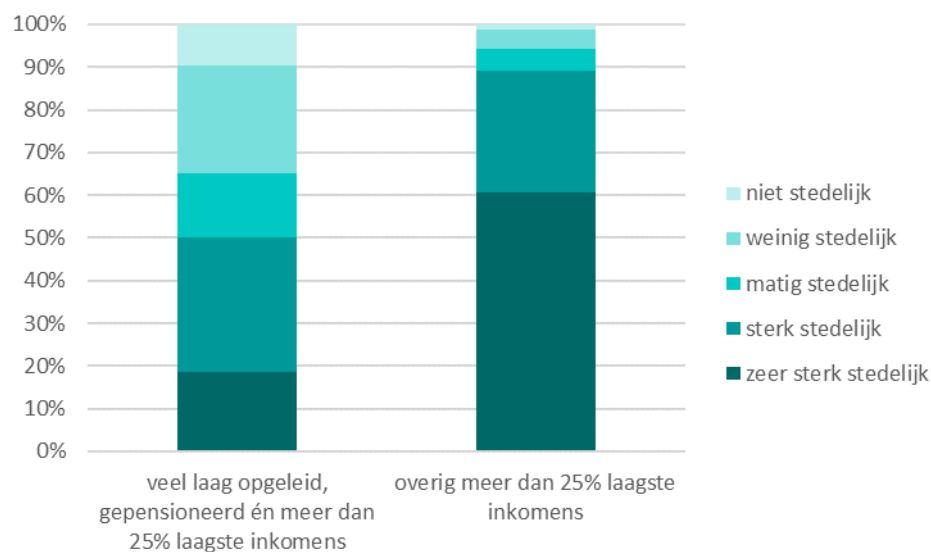
In gebieden met een groot aandeel gepensioneerden met een laag opleidingsniveau verloopt de relatie tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid anders dan in de populatie. Dat geldt in het bijzonder de situaties waar het aandeel laagste inkomens groter is dan 20%. Het niveau van overlast en onveiligheid is in dit type gebieden lager dan normaal gesproken zou worden verwacht op basis van het aandeel laagste inkomens (figuur 4-4).

figuur 4-4 Samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid binnen de context van gebieden waar veel gepensioneerden met een lage opleiding wonen

Het is de vraag of een groot aandeel laag opgeleide gepensioneerden daadwerkelijk van invloed is op de relatie tussen het aandeel laagste inkomens met overlast en onveiligheid of dat hier andere zaken doorheen spelen. De indruk is dat het laatste het geval is. De gebieden met een bovengemiddeld aandeel laag opgeleid, gepensioneerd én een groot aandeel laagste inkomens verschillen namelijk ook van de andere gebieden met veel laagste inkomens in de stedelijkheidsgraad van de gemeente (figuur 4-5). Het lijkt daarmee om een bijzondere selectie van gebieden te gaan waar deze combinatie (veel laag opgeleid, gepensioneerd én veel laagste inkomens) zich voordoet.

figuur 4-5 Stedelijkheidsgraad van de gemeenten in gebieden met meer dan 25% laagste inkomens, onderscheiden naar gebieden met veel laag opgeleid, gepensioneerd en overige

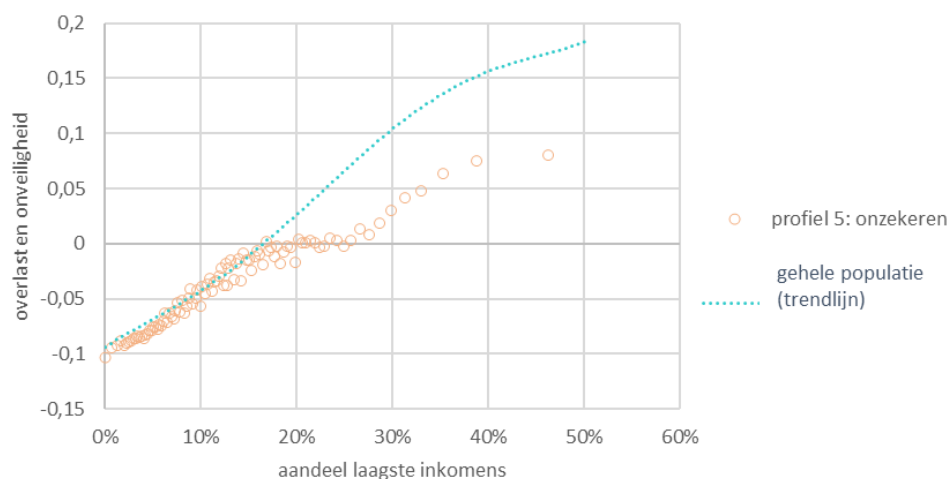

De verschillen zijn behoorlijk groot. De gebieden waar veel gepensioneerden met een lage opleiding wonen én waar veel laagste inkomens wonen zijn voor de helft gebieden met een matige of lagere stedelijkheidsgraad. Voor de referentielijn (de overige gebieden met meer dan 25% laagste inkomens) gaat het slechts om net iets meer dan 10%. Die gebieden zijn juist vaak te vinden in zeer sterk stedelijke gemeenten. Gezien dit grote verschil is het niet aannemelijk dat de groep laag opgeleid, gepensioneerd zélf de drijvende kracht is achter de lagere niveaus van overlast en onveiligheid bij veel laagste inkomens in een gebied. Het is aannemelijker dat dit samenhangt met de lage stedelijkheid in de gebieden waar zij dominant zijn en de andere kenmerken van de omgeving die daarmee samenhangen.

4.2.5 Onzekeren

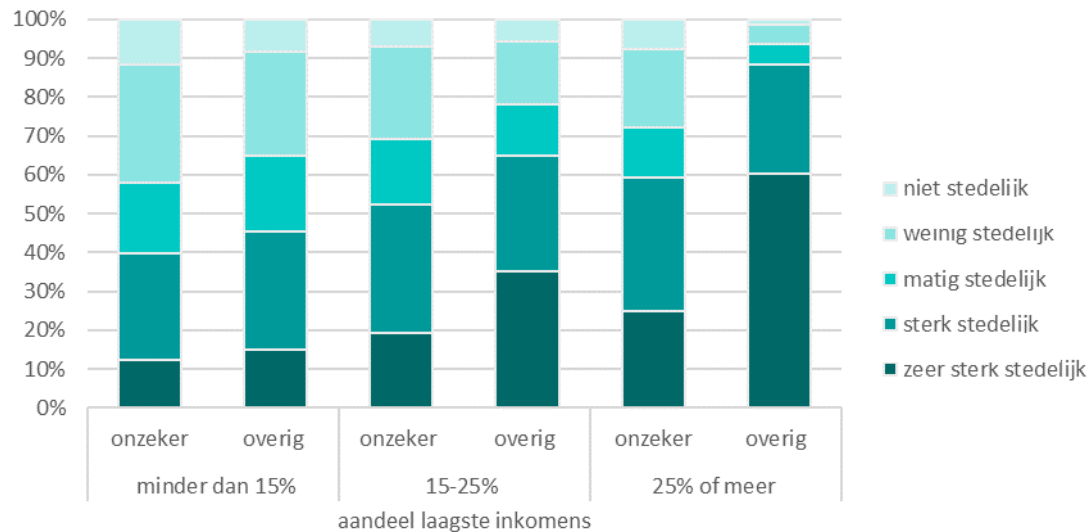
Net als bij de gepensioneerden met een lage opleiding wijkt voor een sociale context van relatief veel sociaaleconomisch onzekere huishoudens de samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid af van die in de populatie als geheel (figuur 4-6). In deze context ligt het niveau van overlast en onveiligheid vanaf circa 15% laagste inkomens lager dan gemiddeld in de populatie en blijft tot een niveau van circa 25% ongeveer constant. Daarboven volgt de toename wel weer de populatiecurve, maar op een lager niveau.

figuur 4-6 Samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid binnen de context van gebieden waar veel onzekere werkenden en precariaat wonen

Het verloop in figuur 4-6 is bijzonder. Allereerst vanwege het constante niveau van overlast en onveiligheid (rond 'neutraal') tussen de 15% en 25% laagste inkomens en ten tweede vanwege het lagere niveau van de curve (dus relatief weinig overlast en onveiligheid). Het is alsof er bij een toenemend aandeel laagste inkomens als het ware wordt overgeschakeld naar een andere dominante groep. Dat blijkt in zekere zin ook zo te zijn, zoals kan worden afgeleid uit figuur 4-7.

figuur 4-7 Stedelijkheidsgraad van de gemeenten onderscheiden naar aandeel laagste inkomens en dominantie van de groep onzekere werkenden

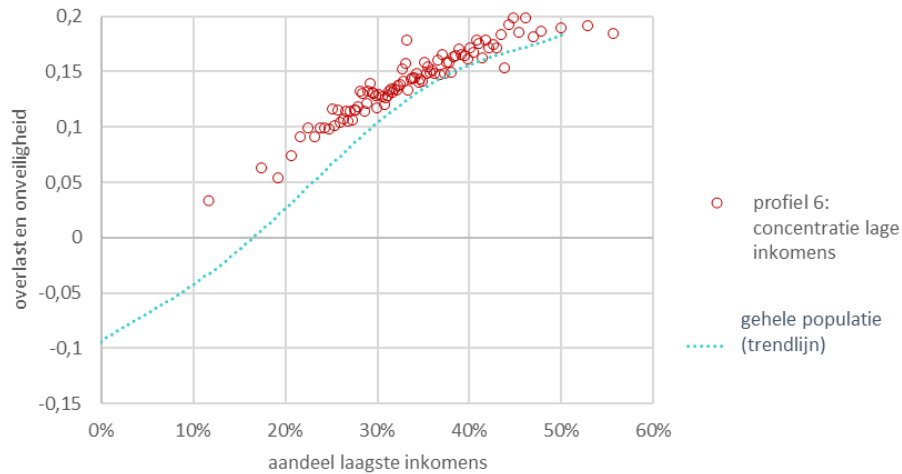

Er is bij een toenemend aandeel laagste inkomens een verschuiving van de stedelijkheid van de woongemeente die anders verloopt voor de gebieden waarin de onzekere groep veel voorkomt dan voor de gebieden waarin de andere groepen veel voorkomen. Bij minder dan 15% laagste inkomens is verdeling over gemeenten naar stedelijkheidsgraad redelijk vergelijkbaar. Bij een aandeel van tussen de 15-25% laagste inkomens verschuift dit en is de onzekere groep minder vaak te vinden in zeer sterk stedelijke gebieden. Bij een aandeel van meer dan 25% laagste inkomens zijn de verschillen groot. Het aandeel van de zeer sterk stedelijke gebieden komt hier uit op 25% bij de onzekere groep en op 60% in de overige gebieden. Oftewel, de combinatie van een grote onzekere groep en veel laagste inkomens komt vooral veel voor in minder stedelijk gebied wat in ieder geval deels een verklaring biedt voor het gunstiger niveau van overlast en onveiligheid in die situaties.

4.2.6 Concentratie laagste inkomens

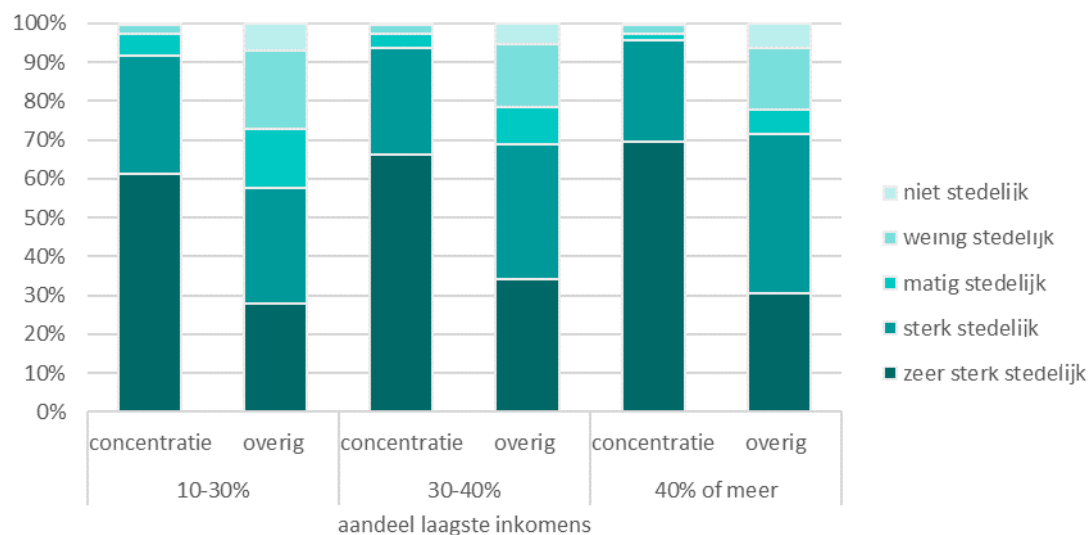
In gebieden met een concentratie van alle groepen met lage inkomens ('jonge, kansrijken', 'onzekere werkenden' en 'precariaat') en weinig andere groepen ligt het niveau van overlast en onveiligheid hoger dan gemiddeld in de populatie bij eenzelfde niveau van laagste inkomens. Waar er bij een combinatie van laagste inkomens met vooral onzekere werkenden en precariaat en met laag opgeleide gepensioneerden aanwijzingen waren voor een minder sterk verband, is dat in deze context dus omgekeerd.

figuur 4-8 Samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid binnen de context van gebieden met een concentratie van lage inkomens

Een concentratie van de drie groepen met lage inkomens komt vooral voor in sterk of zeer sterk stedelijke gemeenten (figuur 4-9). Bij elk van de niveaus van het aandeel laagste inkomens gaat het in dit type gebieden in minimaal 90% van de gevallen om sterk of zeer sterk stedelijke gemeenten.

figuur 4-9 Stedelijkheidsgraad van de gemeenten onderscheiden naar aandeel laagste inkomens en de concentratie van lage inkomens

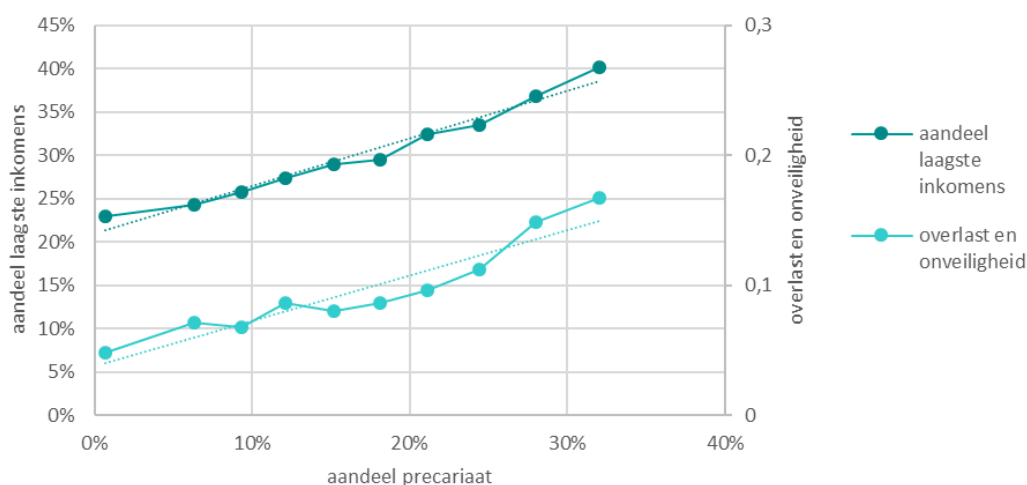
Voor de concentratiegroep geldt daarmee feitelijk hetzelfde als voor de hiervoor besproken groepen, maar dan omgekeerd. Dat bij een concentratie van laagste inkomens de relatie tussen het aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid anders verloopt, kan voor een belangrijk deel worden teruggevoerd tot een samenhang van die sociale klassen met het type gemeente waarin zij veel of weinig voorkomen. Dan resteert nog steeds de vraag wat het is aan die stedelijkheid dat zo bepalend is voor die verschillen. Daar komen we later op terug.

4.3 Variatie in het aandeel van een sociale klasse

In de vorige paragraaf is steeds uitgegaan van een context waarin een of enkele sociale klassen bovengemiddeld voorkomen. Daarmee blijft een eventuele invloed van kleinere aandelen van een sociale klasse op de relatie tussen het aandeel laagste inkomens met overlast en onveiligheid buiten beeld. Beleidsmatig kan dat echter wel degelijk interessant zijn. In gebieden met een relatief groot aandeel laagste inkomens kan het nuttig zijn om te weten of en hoe ook kleine aandelen van sociale klassen in het gebied samenhangen met meer/minder overlast en onveiligheid. We beperken ons bij deze verkenning tot de combinatie van de laagste inkomensgroep met sociale klassen waarbinnen die laagste inkomensgroep zelf niet veel voorkomt.

We verkennen in deze paragraaf hoe het aandeel van afzonderlijke sociale klassen in een gebied met minimaal 20% laagste inkomens samenhangt met overlast en onveiligheid. Omdat het aandeel van elke sociale klasse samenhangt met het aandeel laagste inkomens, houden we daar ook rekening mee. Of anders gezegd, we vergelijken hoe het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid in een gebied zich anders tot elkaar verhouden bij andere aandelen van een specifieke sociale klasse in een gebied. De in figuur 4-10 getoonde relatie hanteren we hierbij als ijkpunt.

figuur 4-10 Aandeel laagste inkomens en mate van overlast en onveiligheid bij verschillende aandelen van de sociale klasse 'precariaat'

In de figuur wordt getoond dat met een toenemend aandeel 'precariaat' in een gebied, ook het aandeel laagste inkomens toeneemt, net zoals de mate van overlast en onveiligheid. Globaal gezien lopen beide lijnen parallel. Omdat het 'appels en peren' zijn, is dit afhankelijk van hoe de y-assen zijn gedefinieerd.¹³ Als we de assen echter constant houden voor de vergelijkingen met andere groepen, kunnen we wel nagaan hoe die lijnen anders lopen in andere contexten. We kunnen dan nagaan of de verhouding tussen het aandeel

¹³ Als we bijvoorbeeld de y-as van overlast en onveiligheid zouden laten lopen van 0 tot 1 zouden de lijnen niet parallel lopen, maar zou die van overlast en onveiligheid veel vlakker zijn. En omgekeerd als we die as van 0 tot 0,2 zouden laten lopen, zou deze lijn veel steiler lopen.

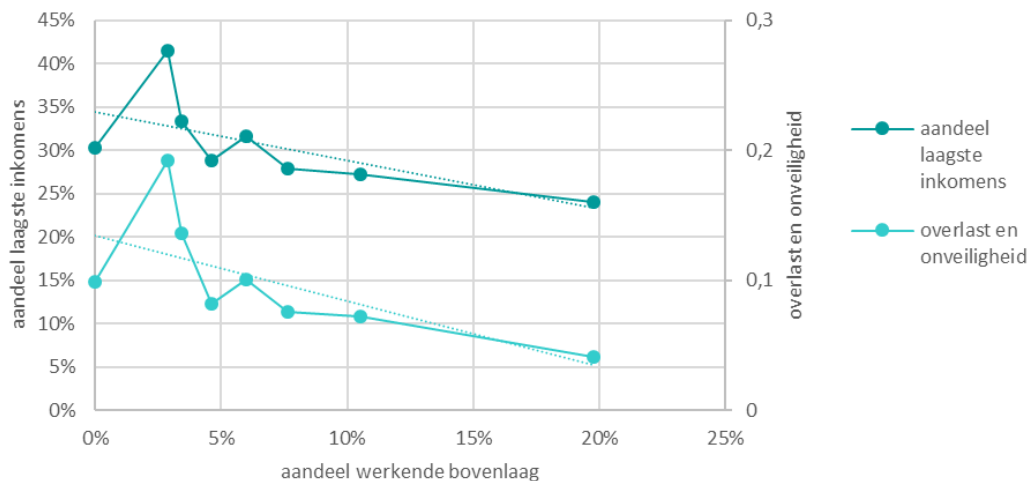
laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid anders is bij andere aandelen van een specifieke sociale klasse.

4.3.1 Werkende bovenlaag

Als het aandeel van de werkende bovenlaag groter is in een gebied, is het aandeel van de laagste inkomens gemiddeld wat kleiner. Omdat we alleen kijken naar gebieden waar veel laagste inkomens wonen, is dat echter bij 20% werkende bovenlaag nog steeds 25% laagste inkomens (figuur 4-11).

Wat opvalt in figuur 4-11 is dat er bij een klein aandeel van de werkende bovenlaag een opvallend groot aandeel laagste inkomens is (en veel overlast en onveiligheid). Dit zijn vermoedelijk gebieden waar – in een wijk met problemen - een beperkt aantal woningen is waar hogere inkomens wonen. Het lijkt er niet op dat dit gunstig uitpakt voor de overlast en onveiligheid. Die is in deze gebieden – gezien het aandeel laagste inkomens - relatief hoog (de lijnen in de figuur liggen dicht bij elkaar). Bij een groter aandeel van de werkende bovenlaag (en een iets kleiner aandeel van de laagste inkomens), is het niveau van overlast en onveiligheid relatief laag (de lijnen liggen wat verder uit elkaar). Het verschil is echter beperkt en de samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid is over de gehele linie opvallend sterk. Het lijkt er al met al niet op dat het aandeel van de werkende bovenlaag in een gebied hier een grote invloed op heeft.

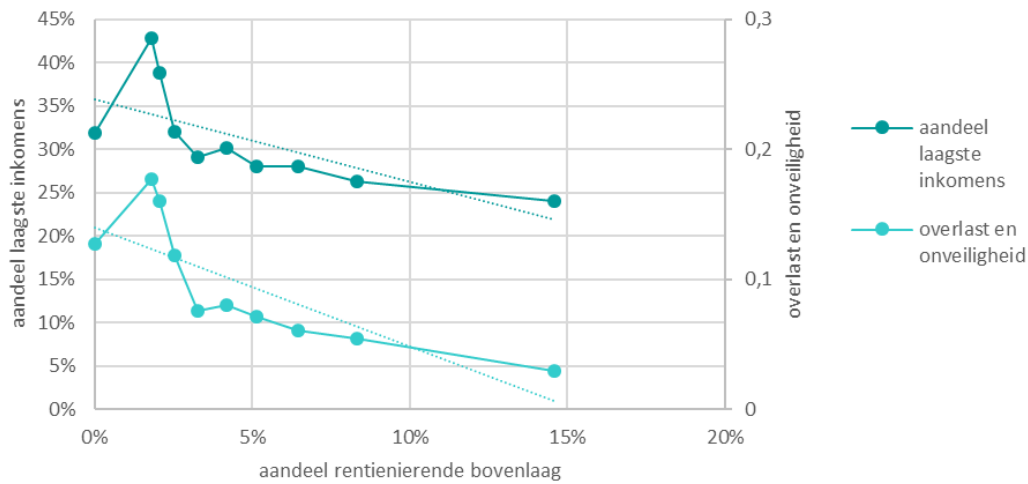
figuur 4-11 Aandeel laagste inkomens en mate van overlast en onveiligheid bij verschillende aandelen van de sociale klasse 'werkende bovenlaag'

4.3.2 Rentenierende bovenlaag

De rentenierende bovenlaag woont vaak in dezelfde buurten als de werkende bovenlaag. Er zijn vanzelfsprekend wel verschillen in de mate waarin een groep vertegenwoordigd is, maar er zijn maar weinig buurten waar alleen rentenierenden wonen en geen werkenden. Om die reden lijkt het verloop in figuur 4-12 sterk op dat in figuur 4-11.

figuur 4-12 Aandeel laagste inkomens en mate van overlast en onveiligheid bij verschillende aandelen van de sociale klasse 'rentenierende bovenlaag'

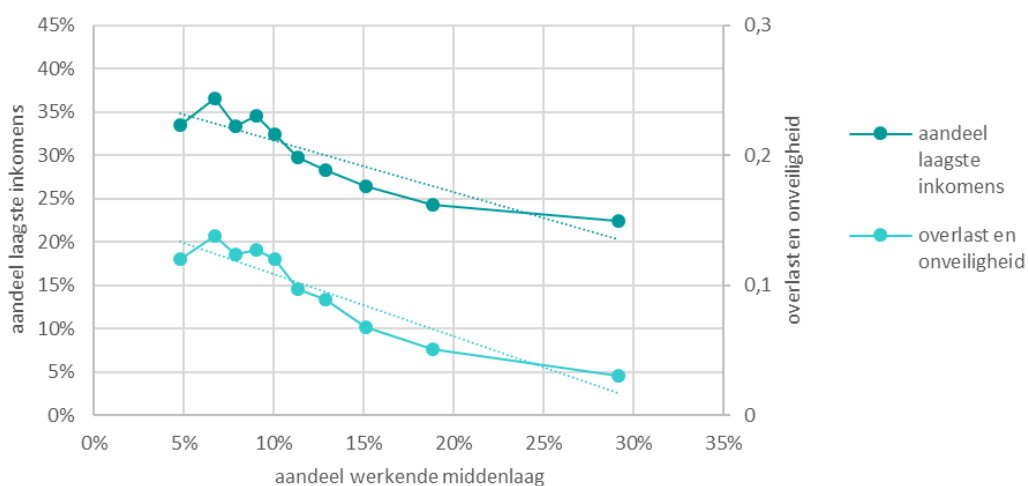

Ook voor deze groep geldt dat er een relatief (gezien het aandeel laagste inkomens) wat lager niveau van overlast en onveiligheid is als het aandeel van de sociale klasse groter is. En omgekeerd, als er slechts weinig bewoners van deze sociale klasse zijn terwijl er veel laagste inkomens wonen, is er relatief veel overlast en onveiligheid.

4.3.3 Werkende middengroep

In de gebieden waar veel laagste inkomens wonen, is er vrijwel ook altijd wel een aandeel van de werkende middengroep. Daarom begint het aandeel van deze groep ook niet bij 0% maar net iets onder de 5% (figuur 4-13).

figuur 4-13 Aandeel laagste inkomens en mate van overlast en onveiligheid bij verschillende aandelen van de sociale klasse 'werkende middengroep'

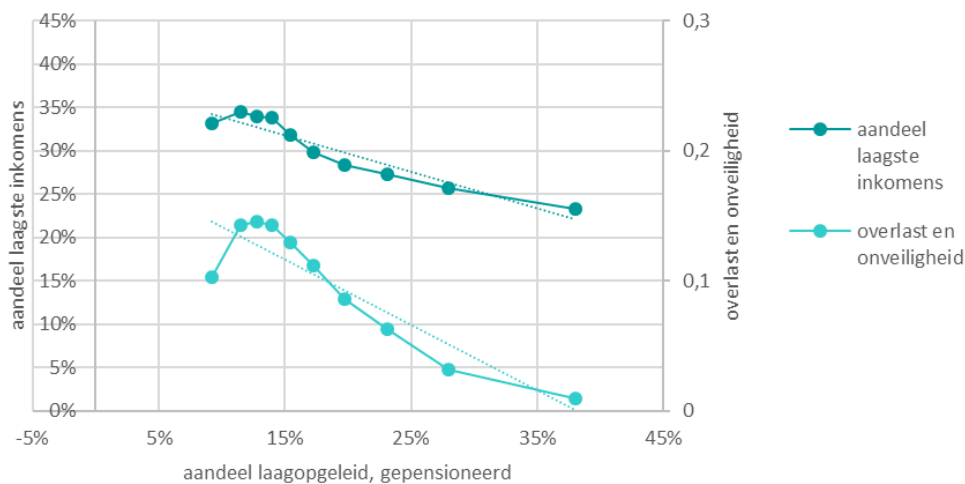
Bij een groter aandeel van de werkende middengroep is het aandeel laagste inkomens lager. De mate van overlast en onveiligheid loopt daar weer nagenoeg parallel mee. Het beeld komt sterk overeen met dat bij de werkende bovenlaag. Er zijn dan ook niet meer

dan beperkte aanwijzingen dat een groter aandeel van de werkende middenlaag in een gebied in gunstige zin van invloed is op de relatie tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid.

4.3.4 Laag opgeleid, gepensioneerd

De sociale klasse 'laag opgeleid, gepensioneerd' behoort deels ook tot de laagste inkomens. De meesten in deze sociale klasse zitten echter in het tweede inkomenskwaantiel. Daardoor is bij een groter aandeel 'laagopgeleid, gepensioneerd' het aandeel laagste inkomens wat kleiner. Bij een groter aandeel 'laagopgeleid, gepensioneerd' is er een vrij laag niveau van overlast en onveiligheid. Dat kom ook overeen met het beeld uit figuur 4-4. De indruk ontstaat dat er – in aanvulling op de relatie tussen een kleiner aandeel laagste inkomens en minder overlast en onveiligheid – ook een separate relatie bestaat tussen een groter aandeel gepensioneerde laagopgeleiden en minder overlast en onveiligheid. Het is echter aannemelijk dat die in ieder geval ook deels verloopt via verschillen in stedelijkheid van de gemeente omdat de grotere aandelen van deze groep vooral wonen in gemeenten met een matige of lagere stedelijkheidsgraad.

figuur 4-14 Aandeel laagste inkomens en mate van overlast en onveiligheid bij verschillende aandelen van de sociale klasse 'laag opgeleid, gepensioneerd'

4.4 Conclusies

De relatie tussen het aandeel laagste inkomens met de mate van overlast en onveiligheid is in beperkte mate anders bij de bovengemiddelde aanwezigheid van specifieke sociale klassen. Als in een gebied relatief veel jongere, kansrijken wonen, is er relatief veel overlast en onveiligheid. Als er veel huishoudens uit de bovenlaag wonen, is de overlast en onveiligheid wat lager, als er veel oudere gepensioneerden wonen is dit nog lager en als er een sterke concentratie is van de 'lagere' sociale klassen, is de overlast en onveiligheid juist relatief hoog. Als er veel onzekere werkenden wonen, is er in het bijzonder bij grotere aandelen laagste inkomens een opvallend laag niveau van overlast en onveiligheid.

De verschillende sociale klassen zijn ruimtelijk niet gelijk verdeeld over het land. Zo wonen jongere kansrijken veel in zeer sterk stedelijk gebied en gepensioneerde, laag opgeleiden veel in de weinig stedelijke gemeenten. Deze ruimtelijke uitsortering is van invloed op de mate waarin de relatie tussen het aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid anders verloopt in verschillende sociale contexten. Nadere analyse laat zien dat veel van de gevonden verschillen in samenhang tussen aandeel het laagste inkomens en overlast en onveiligheid meer te maken hebben met verschillen in stedelijkheid tussen die gebieden dan met de aanwezigheid van specifieke sociale klassen.

Aanvullend is voor de sociale klassen onderzocht in hoeverre – bij een bovengemiddelde aanwezigheid in een gebied van het aandeel laagste inkomens – in gebieden met meer bewoners van een specifieke sociale klasse de mate van overlast en onveiligheid anders is. Hierbij is dus ook gekeken naar een invloed van relatief kleine aandelen van een sociale klasse en niet alleen naar de bovengemiddelde aanwezigheid ervan. Uit de analyse komt weer geen overtuigend effect van de sociale context naar voren. De lagere niveaus van overlast en onveiligheid bij grotere aandelen van de andere sociale klassen hangen vrijwel volledig samen met een lager aandeel laagste inkomens. Daarmee wordt nog eens bevestigd dat het vooral het niveau van het aandeel laagste inkomens is dat samenhangt met overlast en onveiligheid en niet de mate en aard van de combinatie met de verschillende sociale klassen.

5 Context: culturele diversiteit

In dit hoofdstuk onderzoeken we in hoeverre de relatie tussen de concentratie van laagste inkomens met overlast en onveiligheid anders verloopt in omgevingen die verschillen naar culturele diversiteit. Om de culturele diversiteit te meten, sluiten we aan bij de definitie die door de WRR is ontwikkeld.¹⁴ Hierbinnen worden herkomstlanden ingedeeld op basis van etno-linguïstische overeenkomsten. De volgende groepen worden onderscheiden:

- Angelsaksische landen,
- Continentaal-Germaanstalige landen,
- Mediterraan Europa,
- Midden- en Oost-Europa,
- de Arabische landen,
- Sub-Sahara-Afrika,
- Latijns-Amerika,
- de Cariben,
- Zuid-Azië,
- Centraal-Azië,
- Oost-Azië,
- Zuidoost-Azië en de Pacific

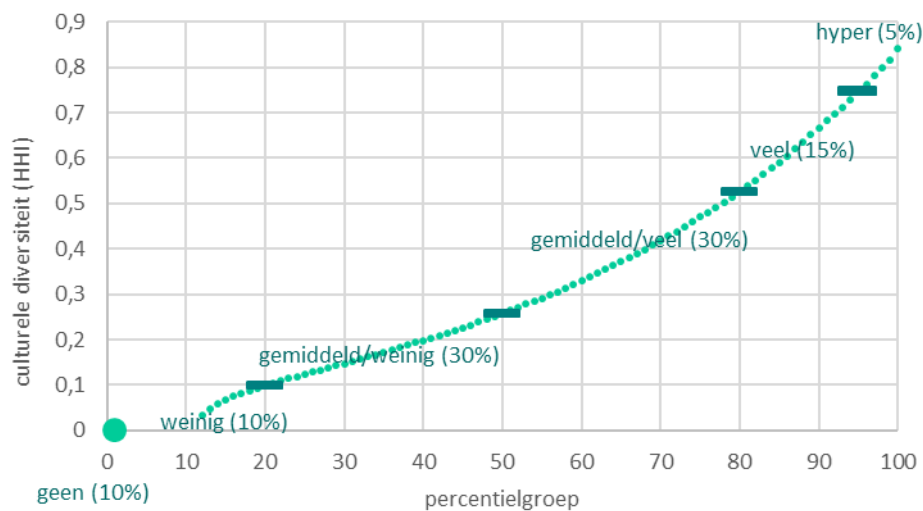
Nederland valt dan onder de Continentaal-Germaanstalige landen. Indonesië als herkomstland wordt hier ook bij gerekend vanwege de specifieke kenmerken van deze groep in Nederland. We berekenen – conform de werkwijze van de WRR - de culturele diversiteit met de zogenaamde hirsch/herfindahl-index : $HHI = 1 - \sum_{i=1}^N S_i^2$. Hierbij is N het aantal verschillende groepen en S het aandeel van die groepen in een gebied. De index is 0 bij maximale homogeniteit (als er slechts één groep is) en 1 als elke bewoner van het gebied lid is van een andere groep.

De verdeling van de diversiteit in de 6ppc's in Nederland (gewogen naar aantal woningen) is weergegeven in figuur 5-1. Hierin is een groep van ruim 10% postcodes te zien die maximaal homogeen is. In deze postcodes woont slechts één groep. Ongeveer 20% heeft een lage diversiteit (van minder dan 0,1). Die waarde wordt bereikt als 95% in een gebied dezelfde achtergrond heeft en 5% een andere. In ongeveer de helft van de woongebieden in Nederland komt de diversiteitsmaat uit op minder dan 0,25. Dan komt bijvoorbeeld 85% van de bewoners uit dezelfde groep en 15% uit een andere. De 5% meest diverse

¹⁴ Jennissen, R., M. Bovens, G. Engbersen (2021) Clusteren op basis van cultuur: Etno-linguïstische indelingen van herkomstlanden als alternatieven voor westers/niet-westers in integratieonderzoek. Working Paper nummer 48, WRR: Den Haag.

gebieden hebben een indexwaarde van 0,75 of meer. Zo'n indexwaarde wordt bijvoorbeeld bereikt als er vier even grote groepen in een gebied wonen of als één groep uitkomt op 48% en alle andere groepen er in gelijke mate voorkomen. De theoretische waarde van een HHI van 1 wordt nergens gehaald. Met het onderscheiden aantal groepen is de theoretisch maximale waarde 0,92.

figuur 5-1 Verdeling culturele diversiteit (gemeten met de HHI) in Nederland (op basis van ruimtelijke gemiddelden van bewoonde 6ppc-gebieden)

We onderscheiden in de analyses de zes niveaus van culturele diversiteit die in figuur 5-1 zijn gemarkeerd:

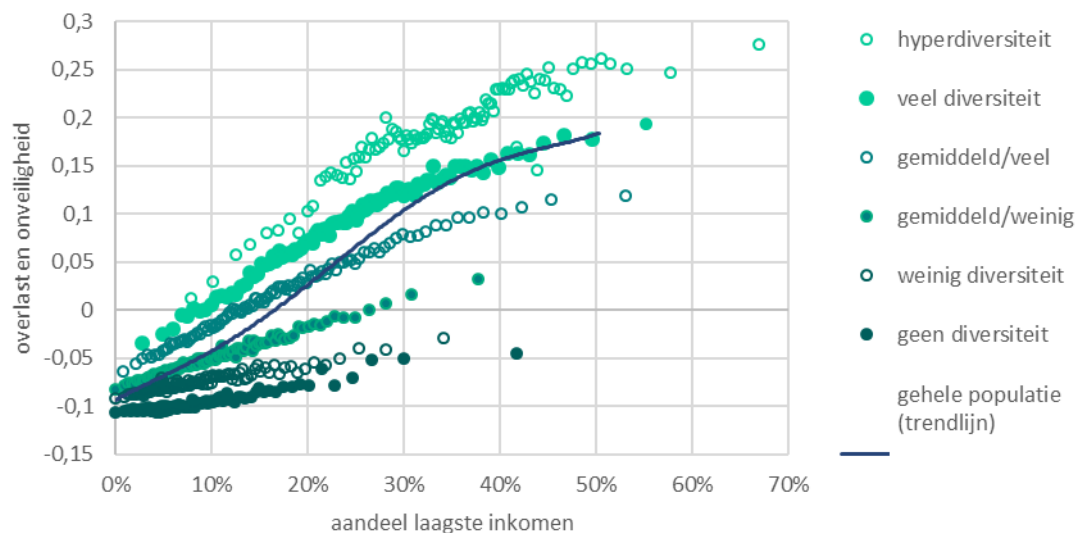
- geen diversiteit $\text{HHI} = 0$.
- weinig diversiteit $\text{HHI} > 0 \leq 0,1$
- gemiddeld/weinig diversiteit $\text{HHI} > 0,1 \leq 0,25$
- gemiddeld/veel diversiteit $\text{HHI} > 0,25 \leq 0,5$
- veel diversiteit $\text{HHI} > 0,5 \leq 0,75$
- hyperdiversiteit $\text{HHI} > 0,75$.

5.1 Samenhang bij meer/minder diversiteit

In figuur 5-2 wordt de samenhang weergegeven tussen het aandeel laagste inkomens in een gebied en de mate van overlast en onveiligheid bij de verschillende niveaus van culturele diversiteit. De verschillen zijn groot vergeleken met de context van inkomensgroepen of sociale klassen. Bij de laagste niveaus van diversiteit (geen en weinig) is de

samenhang tussen het aandeel laagste inkomens in een gebied en de mate van overlast en onveiligheid zeer beperkt. Overlast en onveiligheid zijn wel iets hoger bij grotere aandelen laagste inkomens, maar het verschil is niet groot. Bovendien blijft het niveau van overlast en onveiligheid in deze gebieden bij alle aandelen laagste inkomens waar voldoende waarnemingen voor zijn onder de nullijn. Dat betekent minder overlast en onveiligheid dan gemiddeld in Nederland. Als we de trendlijn voor ‘geen diversiteit’ zouden doortrekken, zou de nullijn pas bij zo’n 70% laagste inkomens worden bereikt. Met andere woorden, binnen de context van een homogene culturele achtergrond (geen culturele diversiteit) is de samenhang tussen overlast en onveiligheid en het aandeel laagste inkomens zeer beperkt.

figuur 5-2 Samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid binnen de context van verschillende niveaus van culturele diversiteit

Ook in de gebieden met weinig diversiteit is de samenhang tussen overlast en onveiligheid en het aandeel laagste inkomens beperkt. Het niveau van overlast en onveiligheid ligt er wel net wat hoger dan in de cultureel homogene gebieden. Over de gehele lijn geldt dat naarmate de culturele diversiteit groter is, er een sterkere relatie is tussen het aandeel laagste inkomens en de mate waarin er in een gebied overlast en onveiligheid is. In de hyperdiverse context komt het niveau overlast en onveiligheid pas bij een niveau van minder dan 10% laagste inkomens in de buurt van de nullijn. Dat betekent overigens ook dat bij kleine aandelen laagste inkomens de diversiteit van een buurt niet zo veel verschil maakt in de ervaren overlast en onveiligheid.

Met andere woorden, in welvarende buurten met weinig laagste inkomens kan de culturele diversiteit best groot zijn, zonder dat dit samengaat met veel overlast en onveiligheid. In buurten met veel laagste inkomens doet die diversiteit er juist wel toe. De samenhang tussen het aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid neemt in de gebieden met een bovengemiddelde diversiteit ook af vanaf een niveau van 40% laagste

inkomens. Het verschil in overlast en onveiligheid hangt vanaf een dergelijk niveau meer samen met de culturele diversiteit van een gebied dan met het aandeel laagste inkomens.

Per saldo lijkt het voorkomen van veel overlast en onveiligheid vooral samen te hangen met de combinatie van een groot aandeel laagste inkomens en een grote culturele diversiteit. In gebieden waar alleen veel laagste inkomens wonen of alleen een grote culturele diversiteit is, is de overlast en onveiligheid vaak beperkt (figuur 5-3).

figuur 5-3 Overlast en onveiligheid in relatie tot de context van de concentratie van laagste inkomens en culturele diversiteit.

		% laagste inkomens	
		ondergemiddeld	bovengemiddeld
culturele diversiteit	ondergemiddeld	Zeér weinig overlast en onveiligheid	Weinig overlast en onveiligheid
	bovengemiddeld	Weinig overlast en onveiligheid	Veel overlast en onveiligheid

Er zijn ook wel aanwijzingen waaróm juist deze combinatie samengaat met problemen rond overlast en onveiligheid. Zo geeft de WRR¹⁵ een overzicht van verklaringen waarom een grote culturele diversiteit vaak samengaat met verminderde sociale cohesie en wat de gevolgen kunnen zijn voor ervaren onveiligheid. En vanuit de kennis over bijvoorbeeld de LVB-groep¹⁶ - een groep die veelal tot de laagste inkomens behoort - wordt aangegeven dat deze groep een achterstand heeft in onder meer sociale vaardigheden zoals communiceren en het oplossen van sociale problemen. Het is dan aannemelijk dat de combinatie van beide een vergrote kans op problemen rond overlast en onveiligheid met zich meebrengt. Dat vraagt vanzelfsprekend wel nadere onderbouwing.

5.2 Culturele diversiteit en stedelijkheid

Culturele diversiteit hangt sterk samen met stedelijkheid (figuur 5-4).¹⁷ Hyperdiversiteit is bijvoorbeeld vrijwel geheel voorbehouden aan zeer sterk stedelijke gemeenten. In matig tot niet-stedelijke gemeenten komt een dergelijke grote culturele diversiteit in woongebieden nauwelijks voor. Dit biedt de mogelijkheid dat de verschillen in overlast en onveiligheid tussen gebieden met weinig of geen diversiteit aan de ene kant en een grote

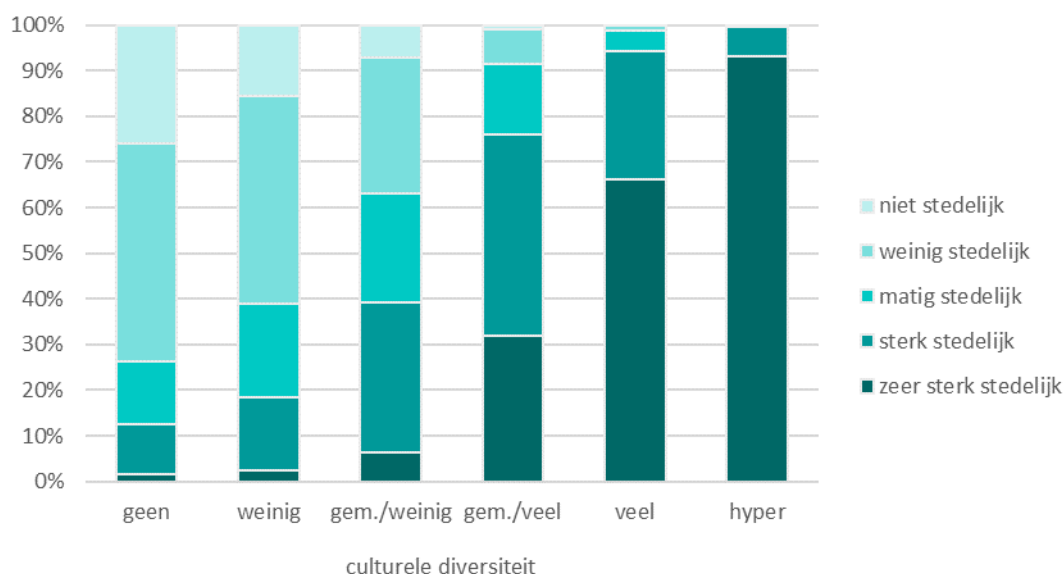
¹⁵ Jennissen, R., G. Engbersen, M. Bokhorst, M. Bovens (2018), De nieuwe verscheidenheid: toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland, WRR: Den Haag. (pp. 78 e.v.)

¹⁶ Zie bijvoorbeeld <https://www.kenniscentrumlvb.nl>

¹⁷ Het gaat hier om de diversiteit binnen de reguliere, zelfstandig wonende bevolking. COA-locaties worden hierin niet meegenomen.

diversiteit aan de andere vooral te maken hebben met stedelijkheid en minder met culturele diversiteit.

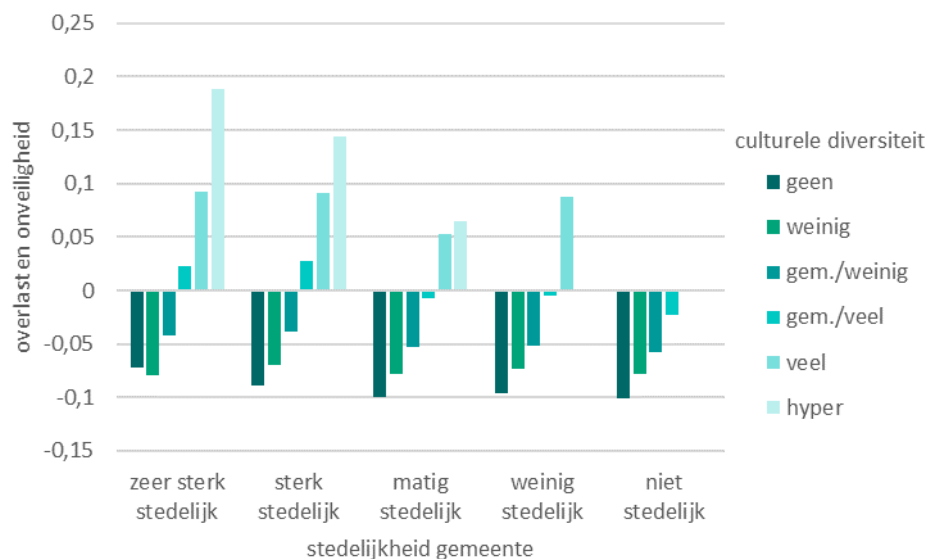
figuur 5-4 Verdeling stedelijkheidsgraad gemeente naar de mate van culturele diversiteit van gebieden

Het omgekeerde lijkt echter het geval. Als we stedelijkheid en culturele diversiteit samen in verband brengen met het voorkomen van overlast en onveiligheid ontstaat het beeld dat in figuur 5-5 is weergegeven. Per niveau van stedelijkheid is er een groot verschil in overlast en onveiligheid tussen de gebieden met weinig of geen diversiteit aan de ene kant en met veel of zeer veel diversiteit aan de andere. Hoe diverser het gebied, hoe meer overlast en onveiligheid door bewoners wordt ervaren. En dat geldt zowel in zeer sterk stedelijke gemeenten als in de niet-stedelijke gemeenten.

Aanvullend is er wel per niveau van diversiteit een trend te zien van minder overlast en onveiligheid in minder stedelijke gemeenten. Zo is bijvoorbeeld in gebieden zonder diversiteit te zien dat het niveau van overlast en onveiligheid gemiddeld lager ligt in de niet stedelijke gemeenten dan in de stedelijke gemeenten. Deze verschillen zijn echter minder groot en minder consistent dan tussen gebieden met weinig of veel diversiteit. Zo is het niveau van overlast en onveiligheid in homogene gebieden hetzelfde in de matig stedelijke gemeenten als in de niet-stedelijke gemeenten. Ook is in gebieden met veel diversiteit het niveau van overlast en onveiligheid gemiddeld hetzelfde in de weinig stedelijke gemeenten als in de (zeer) stedelijke gemeenten. Kortom, er is wel een relatie van stedelijkheid met overlast en onveiligheid maar die is (veel) kleiner dan die van culturele diversiteit.

figuur 5-5 Overlast en onveiligheid in relatie tot stedelijkheid van de gemeente en culturele diversiteit

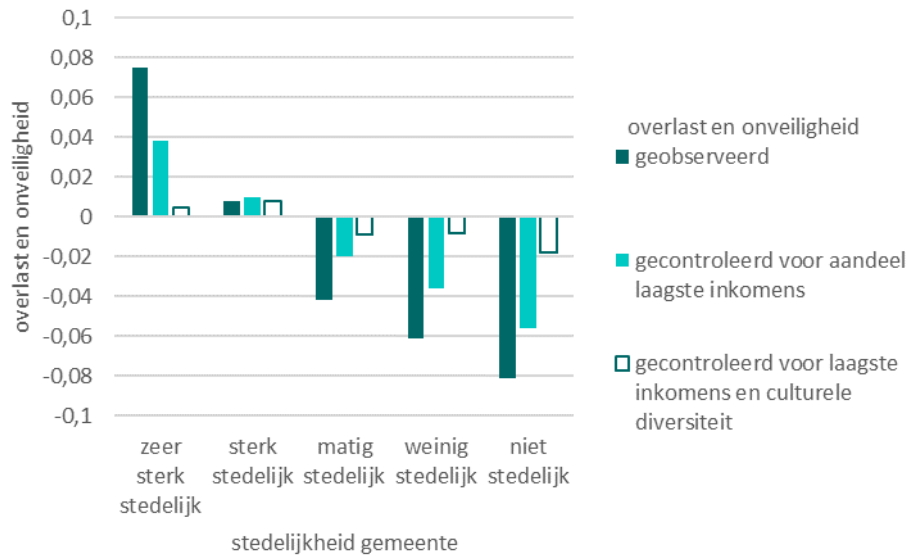
Wat hier nog doorheen kan spelen is dat verschillen in diversiteit ook samenhangen met inkomensverschillen. Hoe meer diversiteit, hoe meer laagste inkomens. En dat vertaalt zich ook weer in een groter aandeel laagste inkomens in de meer stedelijke gebieden. Het zou dan goed zijn om de vergelijking van overlast en onveiligheid tussen gebieden die verschillen in stedelijkheid te bekijken voor zowel de verschillen in culturele diversiteit als voor verschillen in aandeel laagste inkomens. Dat wordt wat onoverzichtelijk als we dat op de manier doen zoals dat in figuur 5-5 is gedaan.

We gebruiken daarom een statistische techniek, genaamd covariantie-analyse. Daarmee kunnen de verschillen tussen gebieden met een andere stedelijkheidsgraad zichtbaar worden gemaakt onder verschillende condities. De eerste conditie in figuur 5-6 betreft simpelweg de verschillen die worden geobserveerd als onderscheid wordt gemaakt naar stedelijkheid (de donker gekleurde kolommen in de figuur). Dan is te zien dat in de zeer sterk stedelijke gebieden de meeste overlast en onveiligheid is en in de niet-stedelijke gebieden de minste. Het gaat om flinke verschillen.

De tweede conditie is als we controleren voor verschillen in het aandeel laagste inkomens per stedelijkheidsgraad. Dat aandeel is immers een stuk hoger in de stedelijke gemeenten dan in niet-stedelijke gemeenten en kan dus ons beeld van de verschillen naar stedelijkheid 'verstoren'. We vergelijken dan feitelijk *alsof* er eenzelfde aandeel laagste inkomens zou wonen bij elke stedelijkheidsgraad. Onder die conditie worden de verschillen een stuk kleiner (de licht gekleurde kolommen). Er is echter nog steeds een verschil tussen de stedelijke en minder stedelijke gemeenten.

Onder de derde conditie vergelijken we de gebieden met een verschillende stedelijkheid *alsof* hierbinnen eenzelfde aandeel laagste inkomens én eenzelfde culturele diversiteit zouden zijn. De onder die conditie resterende verschillen naar stedelijkheid zijn dan nog maar een fractie van de oorspronkelijk geobserveerde verschillen.

figuur 5-6 Overlast en onveiligheid in relatie tot stedelijkheid, geobserveerd en gecontroleerd voor verschillen in aandelen laagste inkomens en culturele diversiteit

We kunnen concluderen dat zowel het aandeel laagste inkomens als de culturele diversiteit in een gebied samenhangen met verschillen in overlast en onveiligheid. Dat is ook getoond in figuur 5-2. De samenhang met stedelijkheid (los van deze aspecten) is een stuk kleiner. Er zijn nog steeds verschillen, maar die zijn niet groot. Denkbaar is dat hier nog invloeden van bijvoorbeeld het voorzieningenniveau in doorklinken of de schaal van de problematiek.

5.3 Conclusies

De mate waarin gebieden verschillen in hun culturele diversiteit is sterk van invloed op de samenhang tussen het aandeel laagste inkomens aan de ene kant en overlast en onveiligheid aan de andere. In cultureel homogene gebieden is de samenhang veel minder sterk dan in de hyperdiverse gebieden. Met andere woorden, een groter aandeel laagste inkomens gaat in homogene gebieden nauwelijks samen met meer overlast en onveiligheid terwijl dat in de hyperdiverse gebieden juist zeer sterk het geval is.

Culturele diversiteit hangt samen met stedelijkheid. Als een gemeente stedelijker is, is de culturele diversiteit er gemiddeld genomen groter. Culturele diversiteit blijkt echter meer onderscheidend te zijn voor de relatie tussen het aandeel laagste inkomens en overlast en onveiligheid dan de stedelijkheidsgraad. Als inkomensverschillen en culturele diversiteit buiten beschouwing worden gelaten, is er nog wel een klein verschil in overlast en onveiligheid bij verschillende stedelijkheidsgraden. Dit heeft vermoedelijk vooral te maken met zaken als de aanwezigheid van voorzieningen en de hogere dichtheid in stedelijke gebieden die overlast en deels ook onveiligheid met zich mee kunnen brengen.

De context van culturele diversiteit lijkt daarmee van invloed op de mate waarin een gebied een groter aandeel laagste inkomens kan accommoderen. Maar het kan ook worden

omgekeerd: het aandeel laagste inkomens is van invloed op hoeveel culturele diversiteit een gebied aankan. Een grote culturele diversiteit gaat immers niet altijd samen met meer overlast en onveiligheid. In hyperdiverse gebieden met een klein aandeel laagste inkomens, is er weinig overlast en onveiligheid. **Het is vooral de combinatie van beide (veel diversiteit én veel laagste inkomens) die samengaat met veel overlast en onveiligheid.**

6 Nadere overwegingen

6.1 Samenhang, geen causaliteit

In dit onderzoek staat de relatie centraal tussen het aandeel laagste inkomens en de mate van overlast en onveiligheid in een gebied en hoe die kan verschillen bij andere contexten. Zoals eerder ook is aangegeven, willen we daar niet mee impliceren dat het aandeel laagste inkomens in een gebied van invloed is op de overlast en onveiligheid.

Vergelijken tussen gebieden

In een onderzoek als dit, waarbij tussen gebieden wordt vergeleken, is het per definitie niet mogelijk om causaliteit te onderzoeken. Er kan alleen worden nagegaan hoe gebieden van elkaar verschillen in overlast en onveiligheid als er bijvoorbeeld weinig of juist veel laagste inkomens wonen. Dan blijkt er een sterke samenhang te zijn, maar dat wil niet zeggen dat het een van invloed is op het ander. Oorzaak en gevolg kunnen ook omgekeerd zijn. Daarnaast kunnen de gebieden met veel en weinig laagste inkomens ook op allerlei andere aspecten van elkaar verschillen. Wat bepalend is voor de verschillen in overlast en onveiligheid is dan vaak lastig vast te stellen. Longitudinaal onderzoek (waarbij gebieden in de tijd worden gevolgd) biedt daar meer houvast voor.

Context is van invloed

Dat er niet ‘zonder meer’ een causale relatie tussen het aandeel laagste inkomens en het voorkomen van overlast en onveiligheid bestaat, wordt ook bevestigd in een aantal analyses in het voorliggende onderzoek. De context is bijvoorbeeld van invloed op de relatie van het aandeel laagste inkomens met overlast en onveiligheid. In cultureel homogene gebieden blijkt er slechts een zeer beperkte samenhang tussen het aandeel laagste inkomens in een gebied en de overlast en onveiligheid waar bewoners mee te maken hebben. Ook in gebieden waar veel studenten wonen, werd getoond dat er bij meer laagste inkomens (i.c. de studenten zelf) niet meer overlast en onveiligheid is dan bij minder laagste inkomens. Sterker, er is meer overlast en onveiligheid als die studenten samenleven met andere groepen. In het bijzonder in combinatie met andere laagste inkomens lijkt er meer overlast en onveiligheid te zijn.

Specifieke lage inkomensgroepen maken het verschil

Ook in eerder onderzoek¹⁸ waarin gebieden in de tijd werden gevolgd, werd al getoond dat de relatie tussen het aandeel laagste inkomens als totale groep en ‘leefbaarheid’ niet causaal is: *“De instroom van de laagste inkomens lijkt op zichzelf niet het probleem. Maar waar die huishoudens met de laagste inkomens mensen zijn met psychiatrische problematiek, met een*

¹⁸ [Veerkracht in het corporatiebezit](#) (2018), pp. ii

LVB of mensen zonder werk, is er wel een directe [statistische] relatie met de toename van overlast en de verslechtering van de leefbaarheid.”

Ook bij een vergelijking tussen gebieden blijkt dat verschillen in de overlast en onveiligheid die er wordt ervaren, in statistische zin voor ruim 80% kunnen worden verklaard, zonder dat hiervoor het aandeel laagste inkomens als gebiedskenmerk nodig is.¹⁹ De vijf gebiedskenmerken waarmee de verschillen in overlast en onveiligheid voor het overgrote deel kunnen worden verklaard zijn:

1. geschat aandeel bewoners met een licht verstandelijk beperking ([WoonZorgwijzer](#));
2. geschat aandeel bewoners met psychiatrische problematiek ([WoonZorgwijzer](#)²⁰);
3. culturele diversiteit (berekend o.b.v. registraties CBS);
4. lokaal voorzieningenniveau ([Leefbaarometer](#));
5. aandeel bewoners uit Midden- en Oost-Europa (berekend o.b.v. registratie CBS).²¹

Een aantal van deze indicatoren hangt samen met inkomensniveau. Het inkomensniveau alleen is echter niet doorslaggevend. Het is niet de totale groep laagste inkomens die indicatief is voor de mate waarin er in een gebied overlast en onveiligheid is. Het gaat om vrij specifieke subgroepen hierbinnen, waarbij onder andere een (zeer) laag opleidingsniveau, leeftijd, de afwezigheid van (betaald) werk en de afhankelijkheid van een bijstandsuitkering indicatief zijn. Ook spelen een grote culturele diversiteit, een hoog voorzieningenniveau en de aanwezigheid van een specifieke groep (arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa) een belangrijke rol. Of dit sleutelfactoren in causale zin zijn, is daarmee overigens ook niet gezegd.

6.2 Aandachtspunten voor meer inzicht

Om meer grip te krijgen op oorzaak en gevolg is onder meer een analyse nodig van de ontwikkeling van gebieden als ze veranderen in de tijd. Daarnaast is het nodig om de werkingsmechanismen (die verklaren waarom het een van invloed is op het ander) nader uit te werken in relatie tot alternatieve en aanvullende verklaringen van de samenhangen. Als daar meer duidelijkheid in komt, kan ook een scherper beeld ontstaan wat er mogelijk is om de geconstateerde samenhangen te doorbreken.

Longitudinale analyse

Longitudinale analyse staat voor het onderzoeken van veranderingen (van gebieden) in de tijd. Daarmee kan worden onderzocht in hoeverre een in de tijd veranderende samenstelling van bewoners – bijvoorbeeld naar inkomen - samengaat met toe- of afname van problemen in datzelfde gebied en kan worden gezocht naar verklaringen voor de

¹⁹ Hiervoor is niet meer nodig dan een eenvoudige lineaire regressieanalyse.

²⁰ Voor een uitgebreide toelichting op de manier waarop de schattingen van de groepen in de WoonZorgwijzer zijn vormgegeven, zie https://woonzorgwijzer.nl/files/meta/Woonzorgwijzer_4.pdf.

²¹ De aanwezigheid van deze groep komt ook terug in een grotere culturele diversiteit in een gebied. Daarnaast bleek deze specifieke groep nog een aanvullende (statistische) verklaring te bieden.

omstandigheden waarin verdunning (van de laagste inkomensgroep bijvoorbeeld) wel of niet samenhangt met vermindering van problemen. Ook bij longitudinale analyse is het nodig om te controleren voor andere veranderingen die tegelijkertijd kunnen optreden, maar die veranderingen zijn normaal gesproken wel kleiner dan de verschillen die er tussen gebieden bestaan.

In het eerste veerkrachtonderzoek²² is ook een analyse van ontwikkelingen van gebieden in de tijd uitgevoerd. Die wees op specifieke groepen (in het bijzonder LVB, psychiatrie) waarvan de ontwikkeling in verband kon worden gebracht met de ontwikkeling van overlast en onveiligheid. De onderzochte periode was echter betrekkelijk kort (2012-2016), waardoor een mogelijk effect van bijvoorbeeld drempelwaarden niet kon worden onderzocht. Een drempelwaarde kan bijvoorbeeld zijn dat het aandeel van een specifieke groep onder een bepaald niveau moet komen voordat er een samenhang tussen de afname van de groep en een afname van overlast en onveiligheid ontstaat. Ook is in het eerdere onderzoek niet ingegaan op de rol van contextfactoren (zoals culturele diversiteit, de schaal van de problematiek of kenmerken van de woningvoorraad/de woonsituatie van de onderzochte groepen).

Werkingmechanismen

Het voorliggende onderzoek geeft aan dat het in het bijzonder van belang lijkt te zijn om te achterhalen waarom en wanneer de combinatie van veel laagste inkomens en een grote culturele diversiteit samengaat met veel overlast en onveiligheid. Het is om die reden wenselijk om in gebieden waar die combinatie voorkomt nader te onderzoeken wat risico- en succesfactoren zijn. Zijn er bijvoorbeeld ook (hyper)diverse gebieden met veel laagste inkomens waar het niveau van overlast en onveiligheid relatief laag is? Of waar een gunstige ontwikkeling te zien is van overlast en onveiligheid? En gaat het ook in die gevallen vooral om specifieke groepen die het verschil maken?

Dergelijk onderzoek kan zowel kwantitatief als kwalitatief worden ingevuld:

- Kwantitatief: Wat zijn bepalende/onderscheidende factoren (bewoners, bebouwing, schaal, voorzieningen, instellingen) tussen gebieden waarin die combinatie voorkomt, maar die verschillen in de overlast en onveiligheid die er voorkomt?
- Kwalitatief: Wat is er aan de hand in de gebieden waar die combinatie voorkomt, en waar het bijvoorbeeld opvallend goed gaat (sociale ondersteuning, beleid t.a.v. overlast en onveiligheid, fysieke kwaliteit woonomgeving, etc.)?

Deze inzichten kunnen helpen om beleid te ontwikkelen dat tegengaat dat de combinatie van laagste inkomens en een grote culturele diversiteit zo vaak samengaat met overlast en onveiligheid voor de bewoners.

²² [Veerkracht in het corporatiebeleid](#) (2018)

7 Conclusies

Gebieden met veel overlast en onveiligheid zijn vaak ook gebieden waar veel laagste inkomens wonen. Er zijn geen duidelijke omslagpunten in die relatie. Naarmate ergens meer overlast en onveiligheid is, wonen daar gemiddeld meer laagste inkomens. Welke andere inkomensgroepen in zo'n gebied wonen, maakt wel iets, maar niet heel veel verschil. De combinatie van laagste inkomens en hoge inkomens gaat – bij eenzelfde aandeel laagste inkomens - gemiddeld samen met wat meer overlast en onveiligheid dan de combinatie van laagste inkomens met 'gewone' lage inkomens of middeninkomens.

Er is een aantal nuanceringen te maken bij deze algemene conclusies. In weinig stedelijke en niet-stedelijke gemeenten is vaak (maar niet altijd) relatief weinig overlast en onveiligheid. Dat geldt gemiddeld genomen ook als het aandeel laagste inkomens groot is in een wijk of kern in zo'n gemeente. Een andere nuancering is dat de samenhang tussen overlast en onveiligheid aan de ene kant en het aandeel laagste inkomens aan de andere veel minder geldt als die laagst inkomens studenten zijn. In gebieden met veel studenten is de overlast en onveiligheid gemiddeld genomen niet zo groot, tenzij ze gecombineerd wonen met andere laagste inkomensgroepen.

Ook als er vanuit het wat bredere perspectief van sociaaleconomische klassen naar de context – wie wonen er nog meer in de wijk - wordt gekeken, zijn er weinig verschillen in de relatie tussen overlast en onveiligheid aan de ene kant en het aandeel laagste inkomens aan de andere. De verschillen die er zijn, blijken bij nadere analyse overwegend te kunnen worden toegeschreven aan verschillen in stedelijkheid. Een aantal combinaties van sociaaleconomische klassen komt op laag schaalniveau namelijk veel vaker voor in gebieden met een lage stedelijkheid dan in een gebied met een hoge stedelijkheid (of omgekeerd). Het zijn die verschillen in stedelijkheid die dan bepalend blijken voor de verschillen in de relatie tussen overlast en onveiligheid aan de ene kant en het aandeel laagste inkomens aan de andere.

Een context die – nog meer dan stedelijkheid – verschil maakt in de relatie tussen overlast en onveiligheid aan de ene kant en het aandeel laagste inkomens aan de andere, is de culturele diversiteit in een gebied. In cultureel homogene gebieden is er weinig overlast en onveiligheid, ook als er veel laagste inkomens wonen. En dat geldt zowel in weinig stedelijke gemeenten als in sterk stedelijke gemeenten. In gebieden met een grote culturele diversiteit zijn de verschillen in overlast en onveiligheid juist groot. Als in die diverse gebieden weinig laagste inkomens wonen, is er gemiddeld weinig overlast en onveiligheid. Als er in die gebieden veel laagste inkomens wonen, hebben de bewoners gemiddeld genomen juist veel te maken met overlast en onveiligheid. **Gebieden met veel overlast en onveiligheid zijn dan ook vaak gebieden waar zowel de culturele diversiteit als het aandeel laagste inkomens groot is.** Het is belangrijk dat meer scherpte ontstaat in de achtergronden van deze samenhang en wat mogelijkheden zijn om die samenhang te verminderen of voorkomen.